

Kremnický letopis 1/2015

Úvodné slovo

Milí čitatelia! Otvárate celkovo 27. číslo časopisu Kremnický letopis (č. 1/2015). Prinášame Vám v ňom nové informácie z troch tematických okruhov. V roku 2015 si pripomíname 80. výročie založenia Šachového klubu v Kremnici. O jeho dejinách pojednáva prvý príspevok (hranie šachu je v Kremnici, mimochodom, oveľa staršie, doložené je už v 16. storočí!). V druhom väčšom príspevku preskúmate spolu s jeho autorom krajinu medzi Kunešovom a Rematou a budete spolu hľadať odpoveď na otázku, kadiaľ viedlo cestné spojenie z Kremnice do Prievidze v stredoveku (v 14. storočí). Toto číslo časopisu uzatvára polemický text o rekonštrukcii bývalého Centra voľného času v Kremnici. Prajeme Vám príjemné čítanie!

Mgr. Daniel Haas Kianička, PhD.
predseda o. z. SOS Kremnica

Obsah

s. 4 - 6, *Jaromír Lehotský - Bohuš Wollner:*
80 rokov Šachového klubu v Kremnici (1935 - 2015)

s. 7 - 24, *Peter Mišík:*
Hľadanie stredovekej cesty z Kremnice do Prievidze

s. 24 - 26, *Daniel Haas Kianička:*
Nevyužitá šanca... Niekoľko poznámok k rekonštrukcii bývalého Centra voľného času

SOS
KREMNICA
OBČIANSKE ZDRUŽENIE

80 rokov Šachového klubu v Kremnici (1935 - 2015)

Jaromír Lehotský - Bohuš Wollner

V roku 2015 si pripomínáme 80. výročie vzniku Šachového klubu v Kremnici. Šach vo svete sa hrával určite už okolo roku 500 n. l., a to na Blízkom i Ďalekom východe. Do Európy prenikol prostredníctvom Maurov v 10. storočí. Šach v modernom zmysle slova sa zrodil niekedy v polovici 15. storočia. Nie je vylúčené, že v Kremnici sa hrávala táto hra už v stredoveku, najstarší priamy doklad ohraní šachu pochádza z roku 1589. V tom roku zapísali do pozostalostného inventára kremnického komorského podgrófa Wolfganga Rolla aj dve hry – Pretspiel (dáma alebo vrhcáby) a Schachspiel, teda šach. Na organizovanej úrovni sa začal v Kremnici hrávať šach až v 20. storočí.

Pred rokom 1918 existovalo na Slovensku iba 5 – 6 šachových klubov, aj to najmä v Bratislave a Košiciach. Po roku 1918 sa zakladanie klubov začalo masovo rozširovať. Ako prvé vznikli v roku 1919 kluby v Nitre, v Ružomberku a Topoľčanoch. Do roku 1933 ich na území Slovenska vzniklo 33. Rozširovať spolkovú činnosť sa darilo aj za výraznej pomoci českých hráčov. Je zaujímavé, že Ústrednú jednotu československých šachistov založili už v časoch monarchie, konkrétne v roku 1905. V roku 1918 bolo v jej rámci organizovaných 22 klubov, v roku 1921 to bolo už 60 a v roku 1929 až 105 spolkov. Československo bolo spočiatku rozdelené na 7 šachových žúp, z ktorých sa na území Moravy, Sliezska, Slovenska a Podkarpatskej Rusi nachádzali len 2. V dôsledku šírenia klubovej činnosti bola v roku 1924 založená samostatná slovenská šachová župa, ktorej prvým predsedom sa stal známy politik Vavro Šrobár. V roku 1924 sa uskutočnil aj prvý slovenský župný turnaj o majstra Slovenska a medzinárodný zápas Slovensko – Rakúsko, v ktorom zvíťazili Rakúšania iba v pomere 9 : 6. Je zaujímavé, že v roku 1930 sa mal zjazd župy konať v Turčianskych Tepliciach, ktoré patrili do majetku Kremnice. Samotná Kremnica sa k uvedeným šachovým klubom pridala onedlho, a to v roku 1935.

K jubilejnemu 80. výročiu organizovaného šachu v Kremnici Vám prinášame stručné dejiny kremnického klubu. Prvú časť tvorí autentický prepis prvej (v staršej pôvabnej slovenčine) časti klubovej kroniky nesúcej názov Počiatky kremnického šachu (od roku 1935 do konca druhej svetovej vojny). Jej autorom bol prvý kronikár klubu Ing. Jaromír Lehotský (1923 – 2001), právnik slávneho kremnického archivára a historika Pavla Križka a brat významnej slovenskej historičky Dariny Lehotskej. Jaromír bol ekonómom kremnickej mincovne. Takisto mal blízky vzťah k histórii (mapoval genealógiu rodiny Lehotských). Vďaka nemu sa nám zachovali aj dejiny klubového šachu v Kremnici. V druhej časti príspevku publikujeme dejiny šachu v Kremnici od druhej svetovej vojny do súčasnosti, ktoré

zostavil na základe zápisov v kronike súčasný kronikár kremnického Šachového klubu Bohuš Wollner. Kronika klubu je veľmi cenným historickým dokumentom. Keďže nie každý klub má takúto kroniku, Kremnica sa ňou môže pýšiť. Dokonca o jej preštudovanie prejavil v súčasnosti záujem jeden z najlepších českých historikov šachu Jan Kalendovský.

redakcia (DHK)

Literatúra a pramene:

- Kol. autorov. Prvá slovenská kniha šachová. Žilina : Šachový klub Žilina, 1930, s. 45, 64, 65 a 67.
- Štátny ústredný banský archív, fond Hlavný komorskogrófsky úrad v Banskej Štiavnici, inv. č. 30 (inventár pozostalosti Wolfganga Rolla), s. 106.

Dejiny Šachového klubu v rokoch 1935 – 1945

Jaromír Lehotský

Kapitola I. Počiatky kremnického šachu

Dňa 21. januára 1935 boli položené základy organizovaného kremnického šachu. Tohto dňa sa zišlo päťnásť nadšencov a priaznivcov šachovej hry a založili „Šachový klub v Kremnici“.

Nemáme žiadne písomné podklady, a ani starší Kremničania sa nepamätajú, žeby pred týmto dňom existovalo v Kremnici nejaké šachové združenie s pravidelnou činnosťou. Viacerí občania hrávali šachy doma pri vzájomných návštevách, na verejnosti to boli stretnutia sporadické, nepravidelné najviac v mestskom „Kasíne“, v dome, kde je dnes umiestnená okresná knižnica.

Hrávalo sa v hostincoch „Štrofok“ a „Tepper“ na terajšej Langsfeldovej ulici. Tiež v oficiálnach Reichlovej, Kopeckého a Sobockého sa hrávalo počas čakania, ale aj bez okraslovacích úkonov si tam prišli známi zahrať.

Prvý výbor, zvolený na valnom zhromaždení 21. januára 1935, mal toto zloženie:

predseda: starosta mesta Jozef Horváth

podpredseda: dr. Tátnay

tajomník: Herz

pokladník: Sobocký

členovia výboru: Souček, Bárdoš, ing Bevelaqua, dr. Langer, dr. Neumann, dr. Satzke, dr. Tejkal, Kürbis, mená dnes už v Kremnici väčšinou zabudnuté. Škoda tiež, že vo vtedajších materiáloch sú tieto mená uvádzané bez krstných mien, snáď by nám to trochu pomohlo identifikovať vtedajších kremnických šachistov.

V krátkom čase mal „Šachový klub“ 43 členov! Členovia sa schádzali trikrát týždenne, mali k dispozícii 11 šachovnic. Hrávalo sa bez hodín.

Prvý šachový turnaj vyhral v roku 1935 dnes už v

Kremnici neznámy Souček s 8 ½ bodom, na druhom mieste skončil Bárdoš, tiež už neznámy, v ďalšom poradí sa umiestnili ing. Lichtner, dr. Langer a ďalší.

Počet hráčov v turnaji nie je nikde uvedený. V priebehu roku 1935 bol odohraný aj bleskový turnaj, výsledky, počet hráčov a víťaza žiaľ nepoznáme.

Dňa 27. januára 1936 bolo ďalšie valné zhromaždenie, nový výbor bol zvolený v složení:

predseda: dr. Tátnay

tajomník: Herz

pokladník: dr. Neumann

zapisovateľ: Kiss

hospodár: Sobocký

Klub mal už 61 členov, z toho bolo 9 študentov. V roku 1935 bolo zadržaných 10 schôdzí, počet šachovnic stále 11! Hráči si nosili vlastné súpravy.

Dňa 23. januára 1936 bol zahájený druhý turnaj „o majstra Kremnice“, skončil v máji tohože roku. Víťazom sa stal Bárdoš so 14 bodmi, na druhom mieste bol Sobocký – 13 ½ bodu, ďalej Pařízek 13, Maga (poslední dvaja študenti) a dr. Neumann 11 bodov.

Zatiaľ čo v „Kasíne“ sa odohrávali „úradné“ stretnutia, šachovnice a figúrky nespali ani v už uvedených hostincoch a holičských salónoch. Zvlášť hostinský Tepper vychádzal šachistom v ústrety, obstaral im dostatočný počet šachovnic. Ako čítame v starej kremnickej tlači, prostredie doplňovala „prvotriedna cigánska kapela L. Čirého“, ktorú pán Tepper povolal „na pranie ctených pánov zákazníkov“! Isteže príjemné šachové partie pri vínkú a cigánskej kapele!

Prvé medzimiestské šachové stretnutie zohral „Kremnický šachový klub“ v apríli 1937 proti družstvu zo Sv. Kríža nad Hronom, Kremničania zvíťazili 5 : 1.

Hrali (prv menovaní Kremničania):

Ing Weil – Gambatý 1 : 0

Bárdoš – MgPh Kunfaldi 1 : 0

Burger – Ing Zimmermann 1 : 0

Sobocký – Blatner 1 : 0

Ing Wurm – Hubek 0 : 1

Neuschl – Žilla 1 : 0

Pri mene Neuschl je v zápise poznámka: „nádejný benjamín Ján Neuschl...“.

Ešte v júni 1935 z rozhodnutia Ústredného šachového zväzu bolo v Kremnici rozhodujúce šachové stretnutie o postup do vyššej súťaže medzi Žilinou a Žarnovicou, výsledok nepoznáme.

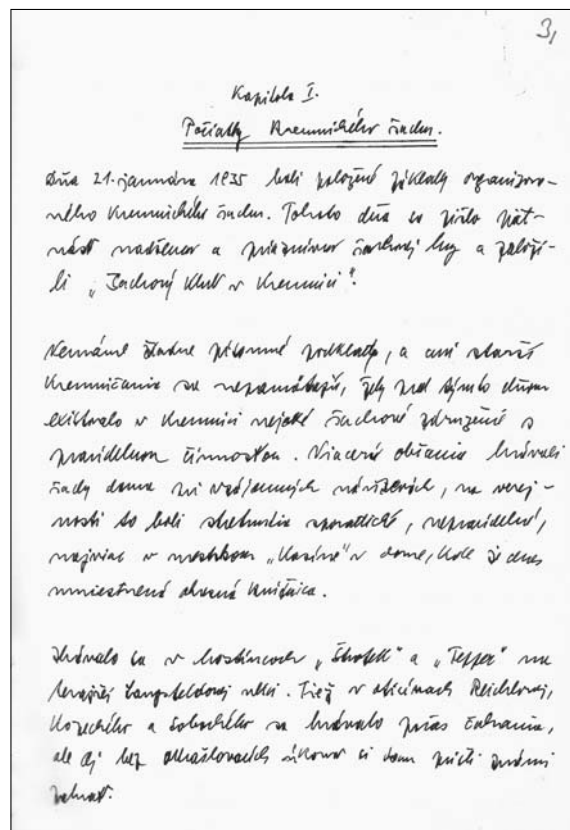
Poznámka mimokremnická:

Vo Svätom Kríži nad Hronom sa utvoril šachový krúžok v septembri 1936, prvým predsedom bol Dr. Orolín – prvý turnaj vyhral Kašpar, na ďalších miestach boli Perychta, Gambatý..., druhým predsedom po Dr. Orolínovi bol Ing. Holub, turnaj v roku 1937 vyhral Gambatý.

Priebeh šachového života v Klube od roku 1937 až do oslobodenia: až na dve výnimky nemáme písomne nikde zaznamenaný. Dve z posledných správ hovoria o zahájení podzimnej činnosti šachového klubu a o tom,

že v hoteli Centrál sa denne môžu hrať šachy. Hotel Centrál bol postavený v roku 1937 na mieste starého baráku s hostincom, majiteľom bol pán Schäffer, ktorý „prosí p. t. zákazníkov o priazeň!“ Šachistom zapožičal bezplatne šachové súpravy a prenajal im zdarma Klubovú miestnosť, neviem však, ktorá to bola.

Posledná písomná správa hovorí o tom, že dňa 21. marca 1938 bola v Kremnici zohraná simultánna hra šachového majstra Maga z Bratislavy. Majster z 10 partií 7 vyhral, dve remizoval – Horváth, Burger a jednu prehral so Štefanom Fischerom.

Prvá strana Kroniky kremnického šachového klubu

Po októbri 1938 a najmä po marci 1939 nebolo veľa chuti do šachu. Značná časť šachistov odišla z Kremnice (Česi a Židia) a rútiace sa vojnové udalosti neponúkali veľa nadšenia do organizačnej činnosti. Šachy sa isteže hrali v Kremnici aj naďalej, ale viac menej neorganizovane pri príležitostných a náhodných stretnutiach v Kaviarni Centrál, v dvoch alebo troch hostincoch a holičských salónoch.

V roku 1940 na jaseň zorganizovalo gymnázium v Kremnici šachový turnaj pre študentov školy. Zúčastnilo sa ho asi 30 študentov. Prví štyria sa potom zúčastnili turnaja slovenských stredných škôl v Martine, a to aj ako jednotlivci, aj ako družstvo. Niektoré mená účastníkov súťaže v Martine v rokoch 1940 – 1941: Ján Štrofek, Ján Kollár, Anton Švec, Jaromír Lehotský, pravdepodobne aj Jozef Štrofek a Vojtech Dukát. Na turnaji v r. 1940 sa Kremničania ako jednotlivci neumiestnili, ako družstvo obsadili veľmi pekné šieste miesto. V roku 1941 sa na turnaji neumiestnili, tiež rok 1942 bol neúspešný.

Ďalšia organizovaná šachová akcia – vo vojnových rokoch druhá a posledná – bol „Šachový generálny turnaj evanjelickej mládeže na Slovensku“, ktorý pri príležitosti valného zhromaždenia „Sdruženia evanjelickej mládeže“ v dňoch 27. až 29. júna 1943 zorganizovalo SEM. Účasť na turnaji bola bohatá, nie sú však žiadne záznamy o tom, žeby sa turnaja zúčastnil niekto z Kremnice. Medzi víťazmi troch kategórií čítame aj meno pozdnejšieho vynikajúceho šachistu, Štiavničana Ľudovíta Lačného. Z družstiev vyhrali šachisti SEM Myjava, na druhom mieste bolo SEM Turč. Sv. Martin (hrala tu jediná žena turnaja). Myjava sa stala držiteľom putovnej ceny Dr. Michala Slávika!

Pramene pre I. kapitolu

„Počiatky kremnického šachu“:

- 1) miestne časopisy – *Náš kraj*, roč. 1936, 1937
Kremnické hlasy, roč. 1938
Banská Kremnica, roč. 1938
- 2) *Nový rod*, časopis slov. evanjelickej mládeže, Bratislava, roč. 1943
- 3) Archív ŠO TJ Kremnica
- 4) Súkromný archív Jaromíra Lehotského, Kremnica

Šach v Kremnici v rokoch 1944 – 2015

Bohuš Wollner

V medzivojnovom období stojí za zmienku rok 1943, kedy sa Ján Neuschl (nar. 1917) stal majstrom Slovenska. Po vyhlásení povstania odišiel k partizánom, bol však Nemcami chytený, mučený a pri Turčeku popravený.

Z päťdesiatych rokov hodno spomenúť činnosť podniku Štátna Mincovňa, ktorá zorganizovala veľký podnikový turnaj, na ktorom sa zúčastnilo okolo 40 šachistov a taktiež simultánku s veľmajstrom Maxom Ujtelkom.

V šesťdesiatych rokoch sa hlavným centrom stal ZK RB (Závodný klub Rudných baní) v Kremnici, kde prebiehala príprava, ako aj zápasy družstiev, pretože v Kremnici existovali vtedy 2 družstvá, a to šachový oddiel pri Telovýchovnej jednote a Šachový oddiel ZV ROH RB.

V sedemdesiatych rokoch došlo postupne k zlúčeniu oboch družstiev, hral sa aj korešpondenčný šach a prišli prvé družobné medzinárodné stretnutia so šachistami z Várpaloty.

V osemdesiatych rokoch sa práci s mládežou venovali hlavne Žeňo Turcer a Peter Markoš (otec Jána Markoša), čo sa prejavovalo aj v tom, že sa družstvo žiakov zúčastnilo na 1. majstrovstvách ČSSR v Zaječicích (okres Chrudim), dorastenky sa zúčastňovali majstrovstiev Slovenska a pribudol nový šachový oddiel pri Gymnáziu v Kremnici. Takže okresné súťaže boli zaujímavé, keď tam v niektorých rokoch štartovali až tri kremnické družstvá.

V roku 1985 sa uskutočnila simultánka s veľmaj-

strom (MVM) M. Franzenom. Družstvá sa opäť zlúčili a usporiadali niekoľko ročníkov okresnej súťaže v bleskovom šachu. Ku koncu tohto desaťročia, v rokoch 1986 – 1990, sa uskutočnilo niekoľko priateľských stretnutí so šachistami z Bielsko-Bialy.

V závere desaťročia, v roku 1988, sa v Kremnici konali Majstrovstvá SSR dorasteniek a dorastencov.

Osemdesiate roky boli pre Kremnicu významné aj tým, že na čele slovenského šachu stál v rokoch 1985 – 1988 Viliam Puskailler, dlhoročný zväzový funkcionár a FIDE rozhodca.

Na začiatku posledných desiatich rokov minulého storočia sa usporiadal posledný ročník okresného pre-

Simultánka Jána Markoša, reprezentanta SR v šachu usporiadaná pri príležitosti 80. výročia založenia kremnického šachového klubu, 3. 10. 2015

boru v bleskovom šachu. V roku 1994 sa uskutočnil naopak prvý ročník turnaja v rapide šachu z príležitosti vzniku Slovenskej republiky, ktorý organizujeme až doteraz s výnimkou roka 2012, kedy sa uskutočnila posledná rekonštrukcia Mestského kultúrneho strediska, kde vlastne turnaje prebiehajú.

Začiatkom nového tisícročia sme boli hrdí spolu s občanmi mesta na to, že sa Ján Markoš stal najmladším majstrom Slovenska (vo veku 16 rokov), ako aj majstrom Európy.

Družstvo Kremnice sa pravidelne zúčastňuje krajských súťaží, kde striedavo hráva buď 4. alebo 3. ligu.

Z úspešných a známych mien kremnického šachu hodno spomenúť Puskaillera, MUDr. Kvietka, Brčkovcov, Karasku, Kramlovcov, Benciovcov, Adamsona, Faltynka, Drugdu, Sýkoru, Sýkoraia, Cigánka, Boldiša, Wollnerovcov a samozrejme rodinu Markošovcov – otca Antona a synov Pavla a Petra.

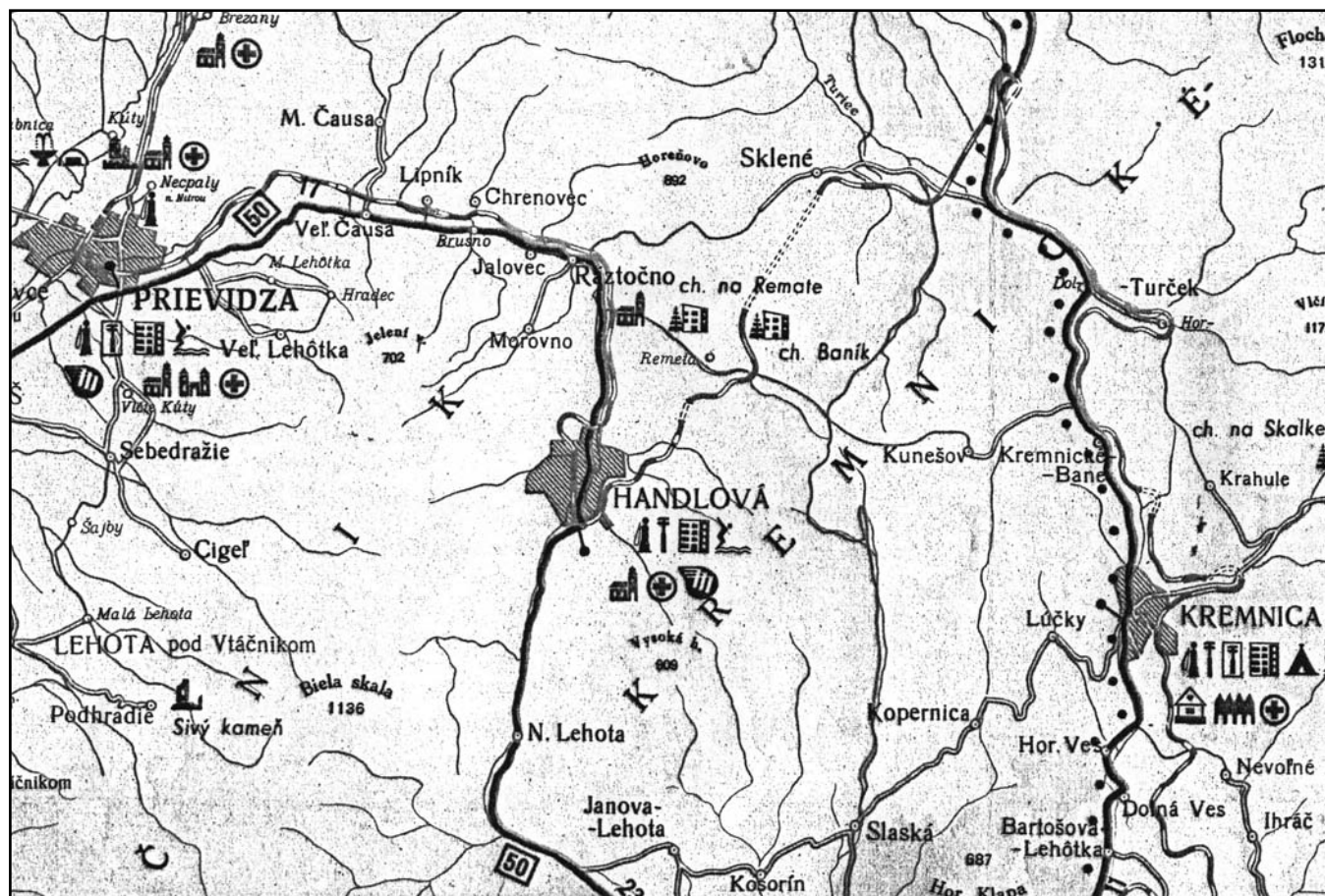
A práve na počesť jedného z nich organizujeme na Kremnických Baniach turnaj v rapide šachu ako pokračovanie niekoľkých turnajov organizovaných predtým pod názvom „Víkendový turnaj“, teraz ako memoriál MUDr. Kazimíra Kvietka.

Klub niesol v poslednom období názov „Šachový klub Mestských lesov Kremnica“ a od roku 2013 je občianskym združením.

Hľadanie stredovekej cesty z Kremnice do Prievidze

Peter Mišík

Úvod: Furmanské cesty z Kremnice do Prievidze

V prvej polovici 14. storočia sa Kremnica i Prievidza zmenili na mestské celky. S rastúcim významom týchto miest rástla aj ich potreba celoročného cestného prepojenia s okolitým svetom. Pre bežnú aj diaľkovú prepravu tovarov a ľudí boli cesty potrebné nielen pre peších a jazdcov na koňoch, ale aj pre dvojkoľosové a štvorkolesové vozy ťahané koňmi. Preto sme zistené skutočnosti posudzovali podľa tomu zodpovedajúcich „furmanských kritérií“.

Trasy niektorých starých ciest sú aj dnes ľahko určiteľné na základe prírodných daností – kopcov, údolí, hrebeňov, sediel, rázsoch, potokov a riek, no niektoré sú bez písomných prameňov „zahalené tajomstvom“. Medzi také patrili aj cesty z Kremnice smerom na sever do Turca a na severozápad do Horného Ponitria (do Prievidze) a obrátene.

Pred začatím výskumu ciest sme poznali len údaje o starých diaľkových trasách, ktoré (údajne) neprechádzali z Pohronia do Turca cez údolie „zlatého“ potoka a vznikajúce mesto Kremnica.

Dôvodom mohlo byť zalesnenie a stúpanie na súčasné Kremnické Bane a ešte ostrejšie klesanie (resp. z druhej strany stúpanie) do súčasnej obce Turček.

Aspoň na okraj spomeňme skutočnosť, že zo Zvole a Banskej Bystrice, teda z východnej časti Pohronia, viedla cesta do Turčianskej kotliny cez súčasný Harmamec a Veľký Šturec.

Zo Žiarskej kotliny do Turca bola známa len cesta cez súčasnú Handlovú, Prievidzu, Nitrianske Pravno a Jasenovo. Tá mohla byť využívaná za nepriaznivého počasia, hlavne v zime, aj na jazdy z Kremnice do Prievidze, a to s veľkou nadchádzkou cez súčasný Žiar nad Hronom. Zrejme až neskôr pribudla horská cesta cez Kopernicu, Slaskú, Kosorín.

Upozorniť treba aj na najpriamejšiu, ale, žiaľ, len hypotetickú trasu zo „žiarskej“ časti Pohronia do Turca – cez Lutilu, Slaskú, ponad Kunešov a cez obec Sklené. Počas výskumu v teréne sme o nej zistili, že má pekné plynulé stúpania v údoliach, prechádza po prírodou vytvarovaných dlhých, pomerne rovných lesných úsekoch. Keďže bola „priam stvorená“ pre prechody hôr (ako dávna, zvlášť neupravovaná „cesta“), predpokladáme, že sa značne využívala, aj keď sa v nám dostupných prameňoch nikde nespomína. Dobré prejazdne úseky, bez potreby veľkých zemných úprav, ju na furmanské využívanie predurčovali už pred 14. storočím. V súčasnosti sú na tejto trase vybudované kamenité a zle vyasfaltované lesné cesty. V obmedzenom režime sú

prístupné hlavne lesníkom a vojakom.

Je hypoteticky možné, že na túto, možno kedysi veľmi využívanú „magistrálu“ medzi Pohroním a Turcom sa „zabudlo“ po vybudovaní kvalitnejších ciest do Turca, a to cez mesto Kremnica, Kremnické Bane a Turček (v 14. storočí). Ďalej ju budeme nazývať „magistrála“, hoci jej využívanie je doložené iba hypoteticky.

O tejto nami v súčasnosti „objavenej“ (ale špecialistom možno dávno dobre známej) ceste hovoríme preto, lebo sa nečakane ukázalo, že táto „magistrála“, vedúca v súčasnosti od Žiaru nad Hronom (Svätého Kríža) aj cez obce Slaská a Sklené, s našim hľadaním najstaršej cesty medzi Kremnicou a Prievidzou priamo súvisí.

Furmanské cesty z Kremnice po Kunešov

Skúmať cesty z Kremnice do Kunešova sme nejako zvlášť neplánovali a ani neplánujeme. Vychádzali sme z predpokladu, že tento úsek cesty z Kremnice do Prievidze je pre obdobie 14. storočia presne známy. Videlo sa nám, že jediná možná cesta z Kremnice do Kunešova mohla viesť, tak ako v súčasnosti, po hlavnej ceste cez Kremnické Bane. No nie je to úplne jednoznačné. Medzi Kremnicou a Kunešovom existujú totiž minimálne tri (ak nie štyri) varianty možných trás. Najviac pritom prekvapila skutočnosť, že časť trasy mohla teoreticky viesť cez Šaferaj, či inak Slniečko, ponad vodnú nádrž nad Kremnickými Baňami.

Pritom však nie je vylúčený ani náš pôvodný predpoklad, že prvá a asi vždy významnejšia cesta z Kremnice na Kremnické Bane sa nachádzala v miestach súčasnej hlavnej cesty z Kremnice smerom do Martina. Veď dolina s touto cestou bola zrejme najstaršou osídlenou časťou Kremnice a hovorilo sa jej aj „Baba STARÁ“. Zo západnejšie položených ciest vyvoláva otázky hlavne cesta cez kremnickú „NOVÚ dolinu“ a Šaferaj. Slová „stará“ a „nová“ v názve dolín môže poukazovať na vek ciest.

Bez povšimnutia nezostala ani možnosť, že cesta do Kunešova mohla viesť zo spodnej, južnej časti Kremnice smerom do Lúčok, potom cez Mihálov kopec (alebo po vrstevnici okolo neho) do hornej časti „kopernickej“ doliny a z nej napokon smerom na sever do Kunešova. Cestu sme preto takisto osobne prešli. Pri tejto do Kunešova prekvapivo trochu kratšej ceste, ktorá má dokonca menšie výškové rozdiely, než sú pri výstupe na Kremnické Bane, predpokladáme, že mohla byť „furmanská“ využívaná, ale len z južnej časti Kremnice. Cesta medzi Kremnicou a Kremnickými Baňami, ktorá bola zaiste kvalitnejšia a preto zrejme vždy aj frekventovanejšia, mala totiž vždy väčší význam.

„Magistrála“ z Pohronia do Turca - spodná časť údolia nad Slaskou, autorom všetkých v článku použitých fotografií je Ivan Čillík

„Magistrála“ z Pohronia do Turca - stredná časť údolia nad Slaskou

Cesta z Kunešova po dvojvršie Kozie chrbty

Naše pátrania na starej ceste z Kremnice do Prievidze sme začali až po získaní informácií o dvoch listinách z 10. a 19. novembra 1342 (vd'áčíme za ne kunešovskému historikovi Ing. V. Neuschlovi), v ktorých sa hovorí o tom, že osada K svätému Michalovi (t. j. dnešný Ku-

Listina z 19. 11. 1342

Dvojvrchol Kozie chrbty s typickým tvarom kozieho chrbta (na foografii len jedného), ktorý im dal meno

nešov) „leží na ceste vedúcej do Prievidze (Briwicz)“ - o listinách sa písalo v Kremnickom letopise 2/2007.

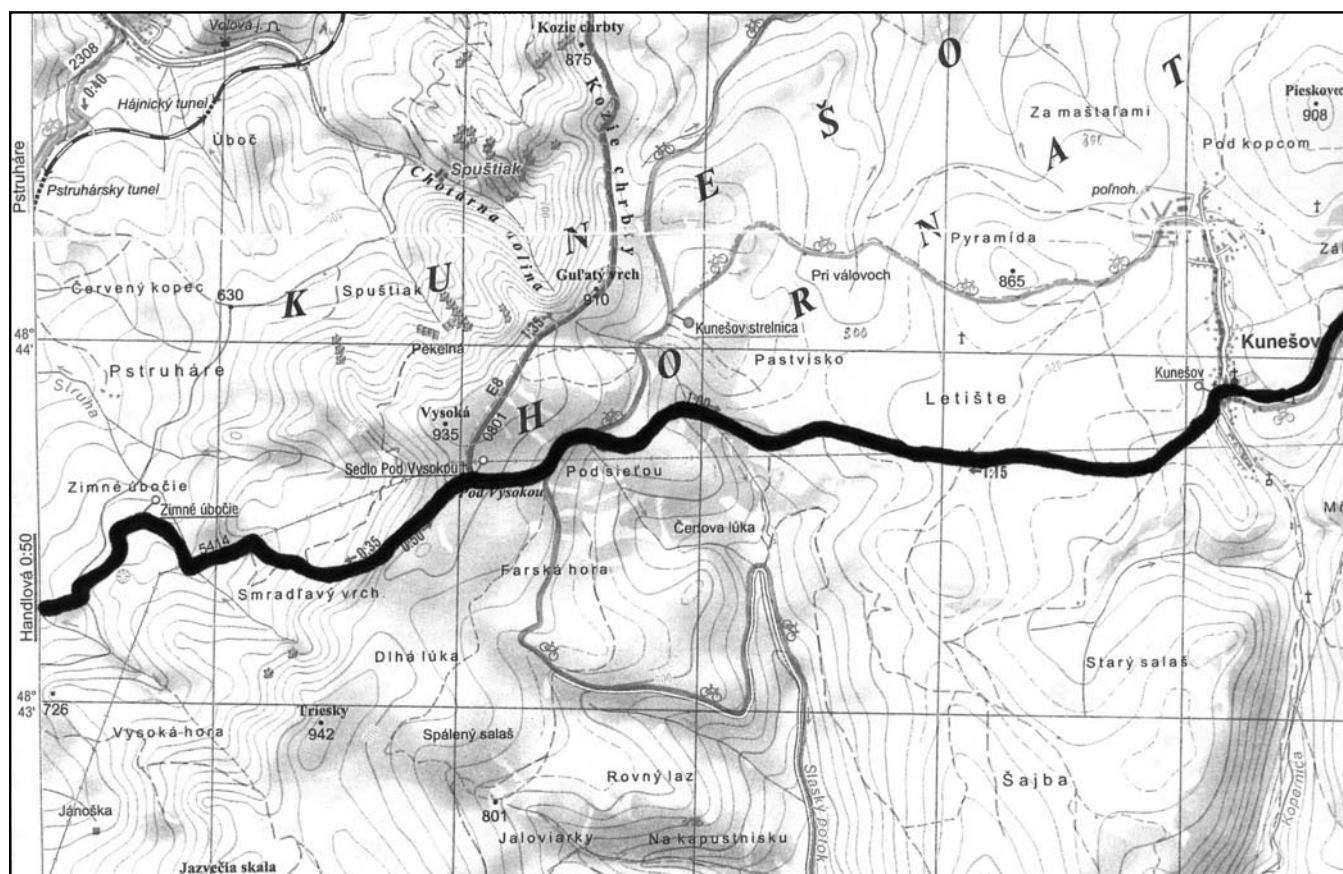
Pri prvých zisťovaniach nás zaujal fakt, že zo 14. ani 15. storočia nie sú známe žiadne písomnosti, ktoré by upresňovali, kadiaľ presne viedla cesta z Kunešova smerom na Prievidzu. Nejasný bol hlavne horský úsek medzi Kunešovom a Rematou, ktorý sme už trochu poznali z turistiky. Vedeli sme, že za týmto hrebeňom

Od začiatku sme boli rozhodnutí, že pomerne rovný posledný úsek cesty v údolí medzi Ráztočnom a Prievidzou skúmať nebudeme, pretože je vlastne dosť jednoduchý a jasný.

Za pomocné, aj keď nepriamo, sme prijali údaje z dvoch mladších zaujímavých písomných dokumentov z 8. septembra 1575 a 8. januára 1598 o zbojníckych lúpežiach na cestách „na vršku Kozie chrbty“ (doc. Ing. Ján Poliak, PhD. - Belianskych: Cez Kozie chrbty, Žilina 2012, str. 50 a 79). Potvrdili nám totiž, že dovtedy nami v teréne zistené varianty možných trás hľadanej cesty sú správne. Všetky logicky zdôvodniteľné trasy totiž viedli po južných, severných, východných i západných stránach hlavného dvojitého vrcholu Kozie chrbty, ktorý má vskutku pekný tvar kozieho chrbta.

0. Banická cesta Cez sedlo pod Vysokou do Handlovej

Najskôr sme sa zamerali na časť cesty v horách medzi Kunešovom a Handlovou a až potom medzi Kunešovom a Rematou. „Nultú“ cestu medzi Kunešovom a Handlovou (cieľ nášho prvého „výletu“), ktorá vedie cez Sedlo pod Vysokou, sme „pre istotu“ aspoň sčasti

Banická cesta (na mape vyznačil Peter Mišík)

Kremnických vrchov – v horstve Vysoká – sa nachádza ostrý terénny zlom, strmo klesajúce svahy do Horného Ponitria, či už k Handlovej alebo Remate.

preskúmali, ale pre veľké výškové rozdiely a ostrý zstup za sedlom na handlovskej strane sme ju z ďalšieho pátrania vylúčili. Vplyv na to mala aj skutočnosť, že

**Tmavá Banická cesta v lese pod Banickým sedlom
(pod Sedlom pod Vysokou)**

táto najjužnejšia trasa by bola od smeru na Prievidzu najvzdialenejšia, ako aj fakt, že prvé roky po povýšení Kremnice na mesto (v roku 1328) mesto Handlová ešte neexistovalo. Naše rozhodnutie nemohla ovplyvniť ani informácia z turistického sprievodcu Kremnické pohorie – Vtáčnik – Žiar z roku 1966, kde sa na strane 210 o trase medzi Kunešovom a Handlovou píše, že vedie cez sedlo „po starej furmanskej ceste z Kremnice do Handlovej a Ponitria“. Predpokladáme, že v roku 1342 táto cesta ešte neexistovala.

Z mapy Kremnické vrchy 1 : 35 000, ktorú vydala v roku 2009 Biela stopa (ďalej len „mapa“) sme vyčítali, že na horskom hrebeni v kopcoch medzi Kunešovom a Ponitrim (smerom na Prievidzu) sa okrem spomínaného Sedla pod Vysokou nachádzajú ešte ďalšie tri sedlá – tri logické miesta, ktoré z troch rôznych strán prechádzajú popod dvojité vr-

chol Kozie chrbty.

Je nepochybné, že cez jedno z týchto troch sediel prechádzala aj nami hľadaná cesta, využívaná (podľa listiny z roku 1342) už v 14. storočí. Ak by sa však vo všetkých z troch sediel nachádzala cesta, ako by sa dalo zistiť, ktorá z nich je tá pravá?

Najďalej na severe ležiacu cestu pod Hájskou skalou sme pre zdanlivý odklon od najpriamejšieho smeru na Prievidzu (podobne ako nulou označenú Banickú cestu cez Sedlo pod Vysokou) pôvodne vylúčili z výskumu. Avšak, mylili sme sa...

Pri štúdiu máp a internetu (Google) sa ukázalo, že „z obývačky“ ani z archívov prejazdnosť spomenutých troch sediel na Kozích chrbtoch neposúdime. Bol potrebný osobný výskum v teréne, pričom na začiatku sme nepredpokladali, že nás počas mnohých výletov autom, pešo, na bežeckých lyžiach i na bicykli čaká až toľko desiatok kilometrov medzi jeleňmi, medvedmi, diviakmi...

Prekvapilo nás množstvo na mape zakreslených lesných ciest v okolí „našich“ troch sediel, či pod hrebeňom skúmaných hôr. Preto sme vôbec nepredpokladali, že už pri druhom výlete nájdeme ďalšiu, starú príjemne klesajúcu cestu, ktorá v spomínanej mape nebola vôbec zakreslená. Vymysleli sme jej (nepodložený) názov Baroková cesta, pričom sme netušili, že iní ju už na trase Kremnica – Prievidza poznajú a nazvali ju Zlatá cesta.

Pred samotným skúmaním ciest cez sedlá sme sa rozhodli pre očíslovanie ciest v poradí od prvej Zlatej cesty v najjužnejšom sedle, cez druhú Stredovekú, až po tretiu najsevernejšiu Sklenársku cestu. Najskôr sme však počas prvého výletu „navyššie“ preskúmali spomenutú „nultú“ cestu vedúcu cez najvyššie položené Sedlo pod Vysokou, v ktorom sa nachádza Handlovský kríž. Treba dodať, že túto cestu sme nazvali Banickou preto, lebo po nej pešo chodievali do uhoľných baní v Handlovej baníci z Kunešova. A to, vraj, ešte aj v minulom

V skale hrebeňa vysekané Zlaté sedlo pre Zlatú cestu

(dvadsiatom storočí). Domnievame sa, že medzi nimi mohli byť aj tí istí baníci, ktorí v inom období chodili pešo každý deň z Kunešova cez vrch Jarabica do kremnických zlatých baní.

1. Zlatá cesta

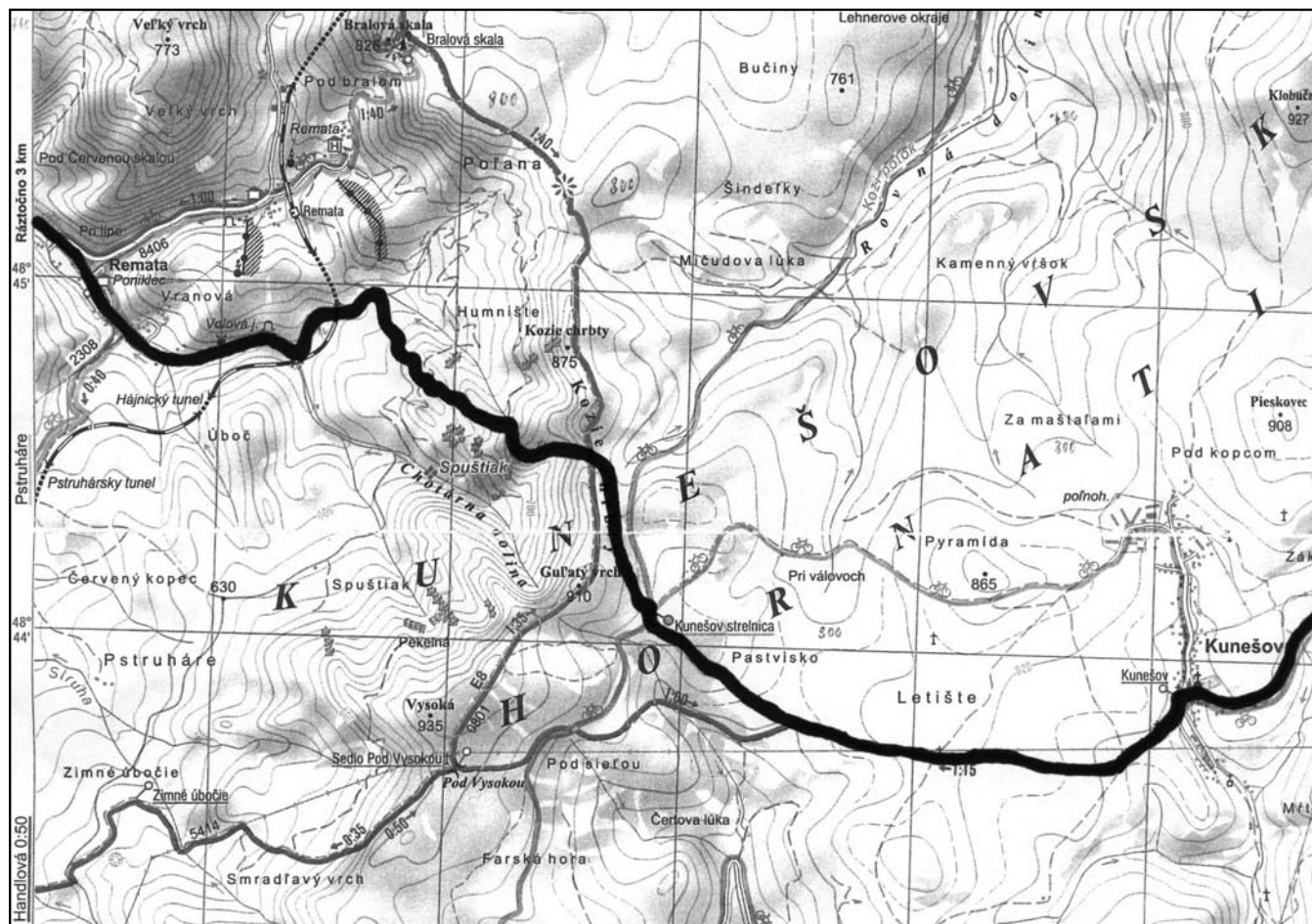
Cez sedlo južne od Kozích chrbtov do Rematy

Z Kremnice do Prievidze smerujúce furmanské vozy (podľa ústnej tradície údajne voziace aj zlato) po príchode od Kremnických Baní do Kunešova odbočili na križovatke pod kunešovským kostolom doprava. Už po

výbušnín či munície.

Aj ďalšie skúmané cesty z Kremnice a Kunešova prechádzali popri kunešovskej strelnici, a to rovnakou trasou, preto pri nich opísané úseky opakovať nebudeme.

Len pár metrov za kunešovskou strelnicou sa prichádza k spomenutej (hlavne juhozápadne orientovanej) „magistrále“ medzi Žiarskou a Turčianskou kotlinou. Popisovaná Zlatá cesta zo staršej „magistrály“ využila pravdepodobne len pár desiatok metrov. Kúsok za strelnicou z nej totiž Zlatá cesta odbočuje, odbočku na ňu je však v súčasnosti pomerne ťažké nájsť. Pre-

Zlatá cesta

pár desiatkach metrov mohli odbočiť doľava a smerovať lúkami (či vtedy ešte len priesekom v lese?) vyše dva kilometre na severozápad a západ. Pre výrazne zvlnený terén a azda „večný“ potok s mokrinami museli však asi najprv pár stoviek metrov pokračovať severným smerom po stúpajúcej ceste v dedine (v 14. storočí ešte asi „nad dedinou“) a až potom odbočiť doľava na teraz už zaniknutú cestu – na obrovskú zvlnenú plochu, na ktorej boli donedávna polia a lúky s poľným letiskom.

Dávna poľná, lúčna či kedysi lesná (?) cesta bola zrejme (najneskôr) za „socializmu“ rozoraná na polia. Pôvodne prechádzala po trase, ktorá popri dodnes stojacom prístavnom kríži prichádzala od východu až ku tzv. kunešovskej strelnici. Tá je v súčasnosti zrejme už len „vojenským odpaliskom“ na likvidáciu prebytočných

to budeme tomuto miestu (pre prípadných záujemcov o jeho návštevu) venovať zvýšenú pozornosť. Za strelnicou treba po „magistrále“ prejsť doprava (severne smerom na Sklené) len zopár desiatok metrov popri lese a odbočiť hneď doľava. Na ľavej strane je rozšírená zatravnovaná rovinka, či často blatistá plocha, na ktorej bol pred pár rokmi súběžne s cestou vykovaný hlboký, vozidlám v prejazde brániaci jarok. Práve táto zatravnovaná plocha je pokračovaním Zlatej cesty smerom k „zlatému sedlu“, jej najkratšiemu variantu. Keďže cesta tu pre blato bola zväčša neprechodná, obišli sme ju zľava, cez riedky suchší les. Stará, už len málo chodcami používaná Zlatá cesta sa nám asi po sto metroch ukázala sama. Aj keď bola prechodená len málo, spoľahlivo nás po východnom a neskôr severnom

**Mierny úsek v strede Zlatej cesty
medzi dvomi prudkými výstupmi**

okraji Guľatého vrchu doiedla až do „zlatého sedla“ na hrebni – k južnému boku Kozích chrbtov.

Názvami ciest sme sedlá pomenovali pre ich veľký význam. Práve najvyššie položené body ciest, tzn. sedlá v horách najčastejšie rozhodujú o možnosti, či naopak obťažnosti prejazdnosti celých horských ciest. „Zlaté sedlo“ sa až po veľkých úpravách (prácach) stalo výnimkou.

Objaviť „zlaté sedlo“ bol nevšedný, nečakaný, príjemne prekvapujúci zážitok, aj keď teraz už vieme, že sme pri ňom „objavili fúrik“. Sedlo na ostro vystupujúcim skalnatom hrebni bolo v záujme dobrej prejazdnosti cestnej „skratky“ úplne prekopené, resp. hlboko vsekane do skaly. Bola to zrejme povrchová práca skúsených kunešovských/kremnických (?), či handlovských (?) baníkov.

Do sedla sme sa dostali takmer bez pomoci spomutej mapy, pretože priesmyk, ani za ním pokračujúca Zlatá cesta nie sú v nej zaznačené. Pokochať sa umelým priesekom sedla a krásnou, spomínanou cestou bolo „zlatou odmenou“ za doterajšie snaženia... Pochopiteľne, že sme sa hneď „romanticky“ tešili z toho, že ide o hľadajú a zabudnutú stredovekú furmanskú cestu do Prievidze. Žiaľ, bolo to predčasné...

Od sedla je to pre furmanov skutočne výborná, len mierne klesajúca cesta. Zarezaná je do ľavého boku

strmšie klesajúcej rássochy dvojitého vrchu Kozie chrbty. Mohutný veľmi ostro strmý bok rássochy končí až v hlbokom údolí pod zarezanou cestou v Chotárnej doline.

Nadšenie z najkratšej furmanskej cesty nás prešlo, keď cesta z boku rássochy prešla na jej vrch, na ktorom stoja veľké skaly, a kde sa jej výborná zjazdnosť skončila. Zlatá cesta sa na tom mieste „rúti“ doprava dole tak strmo, že podľa nášho laického pohľadu by po nej neprešiel ani jazdec na koni, nieto ešte furmanský záprah. Rovnako si nevieme predstaviť, že by na tomto mieste kone dokázali hore kopcom vytiahnuť furmanský voz, čo len za sucha a bez nákladu. Naše názory by však mal posúdiť odborník, napríklad furman pracujúci v lese s koňmi.

Azda sa raz nájde taký odborník, ktorý bude vedieť zistiť, či na tomto mieste predsa len už neexistovala (ak bola napríklad pred storočiami zemou pri zosuve zavalená) dokončená cesta klesajúca doprava po západných stráňach Kozích chrbtov v miernejšom svahu. Naľavo by nemohla klesať hlboko do Chotárnej doliny namiesto, ktoré má na mape meno „Spuštiak“.

Na pravej strane by sa cesta do západných svahov zarezala ľahšie. Asi preto ju dávni „projektanti“ nasmerovali s takým neobvykle miernym klesaním na prejazd vrchom rássochy, čím sa dostali na jej pravú stranu. Severným smerom doprava zatočená cesta klesá na západné stráne Kozích chrbtov len pár metrov. Jej výkop

**Cyklotrasa na spojenej Zlatej a Stredovekej ceste -
- pred železničným viaduktom trate Horná Štubňa - Handlová**

do strmých svahov smerom k terajšej „vrstevnicovej ceste“ mohol byť prerušený napríklad aj z finančných, vojenských či iných dôvodov. Azda sa nájde odborník, ktorý objasní, či tam nedošlo k zosuvu pôdy alebo dokonca k zosuvu, ktorý vznikol až pri vykopaní zárezu novej cesty do strmého svahu.

Po zidení z rássochy po prvej strmine sme nevyužili možnosť odbočiť zo Zlatej cesty doprava na nenápadnú, vrchnejšiu „vrstevnicovú cestu“ (možno bola plánovaným pokračovaním Zlatej cesty), ktorá by nás doviedla až na druhú nami skúmanú Stredovekú cestu. Pre zaujímavosť dodajme, že po týchto, aj novších, vzájomne poprepájaných „vrstevnicových cestách“ sa v súčasnosti dá z Rematy až sem doviezť napríklad na nákladnom aute. My (s Danielom Haasom Kianičkom) sme pod strminou pokračovali vľavo, resp. rovno v už príjemnom zostupe.

Po nasledujúcich miernejších úsekoch sa na Zlatej ceste nachádza ďalší, snáď ešte strmší úsek, z ktorého sa vychádza na nižšie položenú časť tej istej „vrstevnicovej cesty“. Po odbočení vpravo by sa odtiaľto dalo dostať k spodnejšej časti Stredovekej cesty. Znamená to, že v súčasnosti sa dá (aj za sucha!) ťažko prejazdnému spodnému „padáku“, aj keď až niekoľko kilometrov dlhým oblúkom, vyhnúť. Či takú možnosť mali mať aj užívatelia Zlatej cesty, to nie je známe.

Pod spodnou strminou je možné vľavo po „vrstevnicovej ceste“ pohodlne, i keď oblúkom, prísť dole k veľkému, južnejšie ležiacemu viaduktu v Remate. (Len pre informáciu, severnejší viadukt sa nachádza až pri železničnej stanici, pod hotelom Remata s kúpaliskom, pod Bralovou skalou...)

“Dôkazové miesto”, na ktorom bolo prerušené vykopávanie miernej, “vrstevnicovo” klesajúcej Zlatej cesty - naplánovanej na západných svahoch Kozích chrbtov

Po uvedených dvoch strmých zostupoch sme sa rozlúčili s myšlienkou, že sme objavili prejazdnú, využívanú furmanskú cestu zo 14. storočia a v duchu sme Barokovú cestu premenovali na „nedokončenú“ Barokovú cestu“. Treba pravdivo dodať, že pre pomenovanie Baroková cesta sme nemali žiadne písomné podklady a bol by pre ňu asi správnejší širšie datovaný názov Novoveká cesta. Akceptujeme však všeobecnejší názov Zlatá cesta.

Podľa stavu horných i dolných úsekov predpokladáme, že zlatá cesta bola súčasne budovaná aj zhora od Kunešova, aj zospodu od Rematy.

Pohľad zdola na strednú časť dolného ostrého stúpania na Zlatej ceste

Zo skál vybudovaná premoš'ujúca výplň priehlbne cesty nad Veľkou lúkou -
- pod dolným, prvým ostrým stúpaním na Zlatej ceste

Remata - miesto spojenia Sklenárskej cesty (vľavo)
s už predtým spojenou Zlatou a Stredovekou cestou

Po druhom „padáku“ sa po vyššie spomínanej spodnejšej „vrstevnicovej ceste“ prejde doľava len zopár metrov a odbočením doprava sa po strmšej nekvalitnejšej, ale peknej starej Zlatej ceste dá zákrutami v lese spustiť až na veľkú lúku. Dolu lúkou sa schádza po vyjazdených stopách a za lúkou sa stretáva so Stredovekou cestou. Vľavo sa prejde podjazdom pod železnicou a z lesnej cesty sa vychádza zase na spodok „vrstevnicovej cesty“ pri spomínanom južnejšom viadukte v Remate. Je to v blízkosti niekdajšej Volovej jaskyne („Volovej rite“), ktorá je na mape síce vyznačená, v teréne je však nerozoznateľná, keďže je zavalená zemou (ten zrejme

ovplyvnil aj silný prameň vody). Novšia cesta od spomenutého viaduktu smeruje vpravo cez Rematu, kde sa spája s tzv. Sklenárskou cestou a vyúsťuje na hlavnú cestu medzi Handlovou a Ráztočnom, za ktorým smeruje údolím do Prievidze.

Poznámka:

Prvú časť práce o hľadani cesty z Kremnice do Prievidze sme nechceli zverejniť predtým, ako si spolu s autorom knihy Cez Kozie chrbty, docentom Jánom Poliakom neoveríme smerovanie Zlatej cesty buď osobne, alebo na ním získanej mape. Mapka Zlatej cesty, ktorú sa mu podarilo získať od najlepšieho znalca rematských hôr, miestneho horára, nám doc. Ing. Ján Poliak PhD. ochotne poskytol, za čo mu vyslovujeme veľké poďakovanie.

Mapka nám potvrdila všetky nami zistené smerovania Zlatej cesty okrem nepodstatnej zmeny na najspodnejšom úseku cesty smerom k južnému viaduktu na cestnej skratke v okolí križovania sa so železnicou.

Podobne ďakujeme aj doc. PhDr. Michalovi Slivkovi za poskytnuté množstvá kópií materiálov o starých cestách na našom území, na ktoré sa ako archeológ špeciali-

zuje. Poďakovanie patrí aj mojej manželke Viere Mišíkovej a riaditeľovi Mestských lesov v Kremnici Ing. Karolovi Mutňanskému, ktorí prispeli k zdaru skúmaní a pričínili sa o vybavenie vjazdu autom ku kunešovskej strelnici.

Moja veľká vďaka, samozrejme, patrí spoluautorom tejto práce a „spoluobjaviteľom“ niektorých úsekov, ktorí so mnou prešli množstvo kilometrov po lesných cestách a pričínili sa teoreticky (Daniel Haas Kianička) a výbornými fotografiami (Ivan Čillík) o dokončenie (doplnenie) tejto práce.

2. Stredoveká cesta

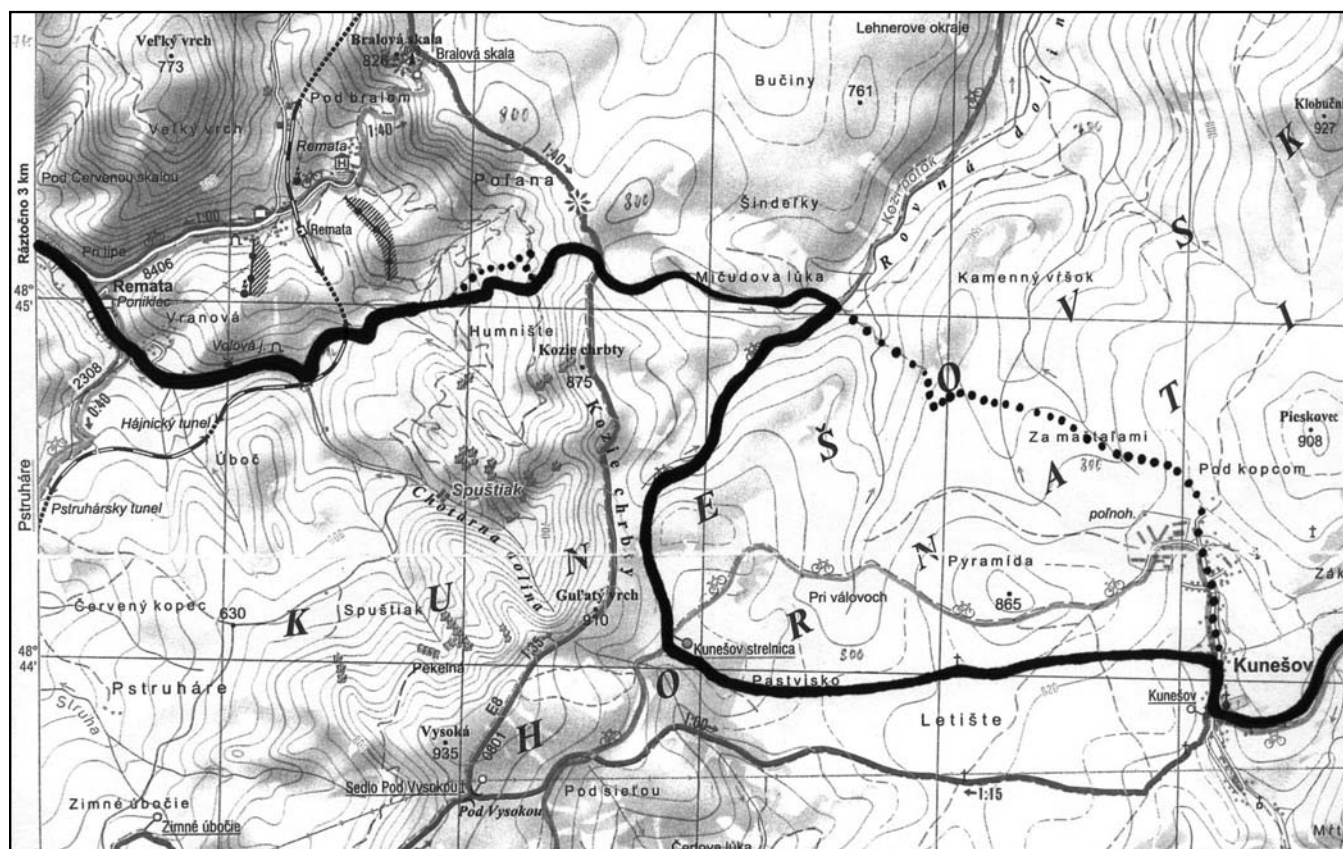
Cez sedlo severne od Kozích chrbtov do Rematy

Po príchode z Kremnice cez Kremnické Bane do Kunešova sme sa zahľadeli na tri kilometre vzdialený hrebeň Kremnických hôr s vrchmi Vysoká, Guľatý vrch, Kozie chrbty a Bralová skala. Keby sme na tom mieste, tak ako pravekí či stredovekí cestovatelia, nevedeli, kade je najlepší prechod do súčasnej Hornej Nitry, určite by sme sa nevydali po Baníckej ceste západným smerom na súčasnú Handlovú, keďže v ceste tam stoja jednoznačne najvyššie hory s najvyšším vrchom Vyso-

furmské vozy na trase z Kremnice do Prievidze.

Z mnohých peších prechodov boli tieto odbočkové skratky z „magistrály“ do Rematy po miestnych chodníkoch z vyššie uvedených dôvodov už zrejme dobre známe. Krátku severnejšiu alternatívu Stredovekej cesty vytvorili zrejme až neskôr, keď sa ukázalo, že po rozbahnenej mokrej ceste kone vozy nevytiahnu. S fotografom Ivanom Čillíkom sme lepšiu suchšiu, i keď dlhšiu, alternatívu cesty objavili až v roku 2015.

Odlesnením a kopianím rozšírené chodníky boli pre furmanov v porovnaní so staršími cestami veľmi výrazným skrátením trasy a času prejazdu. Aj keď sa na

Stredoveká cesta - plná čiara, dlhšia vybodkovaná trasa predstavuje skratku so strmým záverom, kratšia vybodkovaná trasa variantu cesty za mokra

ká. Tým smerom sa v súčasnosti ide z dolnej časti Kunešova po začínajúcej červenej „hrebeňovej“ turistickej značke. Po príchode na hrebeň možno ísť po nej veľmi dlho smerom na sever.

Aj v praveku by sme sa z miest od súčasného Kunešova určite vydali severozápadným smerom do dobre viditeľného najľahšieho, výrazne najnižšie položeného miesta medzi kopce Kozie chrbty a Bralová skala. Najnižšie položené sedlo medzi týmito vrchmi sme nazvali Stredoveké sedlo, keďže leží na nami predpokladanej Stredovekej ceste.

Predpokladáme, že táto – od sedla najpriamejšia – trasa s najnižšou nadmorskou výškou od súčasného Kunešova smerom do Rematy je nami hľadanou cestou, na ktorej sa po vzniku Kunešova a Kremnice najviac ťažko pracovalo, aby ju sprejazdnil pre koňmi ťahané

tejto trase (oproti kratšej Zlatej ceste) nenachádza sedlo so skalnatým hrebeňom a ani až také strmé úseky, aké sú spomínané na mladšej Zlatej ceste, prejazd cez pomerne strmé úvodné klesanie, či obrátene záverečné stúpanie pod Stredovekým sedlom určite robil v zime a po rozbahnení furmanom problémy, takže sa mu v takom čase radšej vyhýbali a používali spomínaný alternatívny úsek, alebo oveľa dlhšie, ale schodné cesty cez Sklenianske lúky, na veľkom úseku využívajúc staršiu „magistrálu“...

Z Kremnice sa po uvedenej trase furmani dostali po dnešnú kunešovskú strelnicu. Za strelnicou odbočili doprava a smerom na Sklené pokračovali zhruba dva kilometre po „magistrále“. V takomto prípade šli popri východných svahoch dvojitého vrcholu Kozie chrbty, až po širšie odlesnenú križovatku pri Mičudovej

Posledné ostré stúpanie Stredovekej cesty do južného Stredovekého sedla, v roku 2015 bolo toto miesto rozbahnené lesnými vozidlami pri ťažbe dreva, predtým tam bol pekný trávnatý chodník

lúke (severozápadne od Kunešova sa k Mičudovej lúke mohli dostať skratkou cez prudšie klesanie /či stúpanie/ pri vršku „Pyramída“). Tam odbočili na Stredovekú cestu doľava západným smerom, a to po ceste vedúcej severovýchodným okrajom Kozích chrbtov.

Neďaleko od križovatky pri Mičudovej lúke sa nachádza doľava „slepá“ odbočka na svah Kozích chrbtov a o kúsok ďalej, aj na mape vyznačená ako „slepá“ (?), odbočka doprava na Šindelky.

Pripúšťame možnosť, že odbočka na Šindelky mohla byť v stredoveku ďalšou, nami tu nepopísanou trasou cesty pre furmanov, alebo aspoň chodníkom. Cesta sa mohla krútiť po vrstevnici medzi kopčekmi a mohla pokračovať východne od Bralovej skaly skratkou na Sklenianske, či Sklenárske lúky, ktoré ešte častejšie spomenieme. Mapa síce k týmto úvahám neposkytuje označenie „cestičiek“, ale vychádzame z rovnakej nadmorskej výšky (okolo 760 m) terénu od Šindelky až nad Sklenianske lúky, kde by sa hypotetická „stredoveká“ cesta mohla napojiť na spodnú cestu idúcu pod Bralovou skalou na Sklené.

Mierne zvlnená, tu riešená Stredoveká cesta od Mičudovej lúky vedie až do Stredovekého sedla pod Poľanou s chatou Kaktus Maják. Pri tejto chate by v zime 2015/2016 zo štvorsedačkovej lanovky mali vystupovať prví lyžiari vyvezení z Rematy. Nevieme, či toto nové, obrovské dielo (v nadmorskej výške asi 800 metrov) už bude v prevádzke. Upozorňujeme na to len preto, lebo v budúcich rokoch je nádej, že lyžiari (zjazdári i bežkári), ale aj ostatní prípadní záujemcovia o prehliadku Stredovekého sedla a Stredovekej cesty sa nad toto – do-

teraz zo všetkých strán pomerne „nedostupné“ odľahlé miesto – dostanú už bez námahy, ľahko sedačkovou lanovkou z Rematy (možno aj v lete).

Stredoveké sedlo medzi Poľanou (či Bralovou skalou) a severným okrajom Kozích chrbtov vyzerá byť na vrchole upravené kopaním. Po teraz čerstvo zalesnenej lúke v sedle prechádza spomínaná červeno značková hrebeňová turistická trasa z Kunešova cez Vysokú, Guľatý vrch, popri Zlatom sedle, cez Kozie chrbty, cez tu popisované Stredoveké sedlo, Poľanu, Bralovú skalú, Sklenárske sedlo, Sklenianske lúky (nad obcou Sklené) a ďalej na sever do pohoria Žiar cez Vyšehradské sedlo, ktoré sa vzhľadom na nezjazdnosť tu popisovaných ciest mohlo využívať na dlhý prejazd po severnej trase z Kremnice do Prievidze.

Červená značka dáva možnosť turisticky pochodiť všetky tu popisované sedlá, ako aj vrchy nad nimi a okolité čiastky ciest. Môže však poslúžiť aj ako prístup k „rematským častiam“ niektorej z popisovaných ciest. Podľa nás je najzaujímavejšou trasou nami objavená Stredoveká cesta. Tak ako najstaršie chodníky smeruje dole najpriamejšie, je však zo všetkých „najzabudnutejšia“ a „najzanedbanejšia“ a preto aj najťažšie prechodná.

V Stredovom sedle prekvapuje, že sa v 14. storočí alebo neskôr nezarezali ľudia ešte viac do boku svahu, a to aspoň na najstrmšom konci stúpania (či naopak klesania) do sedla, aby tak odstránili najháklivejší, najstrmší „bod“ celého výstupu. Z celej tejto cesty najstrmšiemu miestu (asi desať metrov od vrcholu) síce chýba ostrosť stúpania, či klesania, ktoré je na dvoch dlhších „padákoch“ na Zlatej ceste, ale aj v suchom lete

Kratšia južnejšia trasa hornej polovice Stredovekej cesty pod južným Stredovekým sedlom, na obrázku sú balvany zneprejazďujúce túto trasu

Kratšia, asi hlavne za sucha používaná južnejšia trasa hornej polovice Stredovekej cesty - je neprejazdne zasypaná skotúľanými skalami a zemou z bagrovania novej hornej „vrstevnicovej cesty“ na západných svahoch Kozích chrbtov (objavené Petrom Mišíkom a Danielom Haasom Kianičkom)

mohla napr. letná búrka spôsobiť, že kónským záprahom vykonaný celý výstup z Rematy sa skončil šmýkaním kopýt na týchto niekoľkých metroch od vrcholu a nutným návratom dole... Furman pri tom iste „hromžil ako kočiš“.

Cesta zo sedla je nasmerovaná takmer kolmo dole. So zabrzdzenými kolesami to kone azda zvládali bez problémov. Aj súčasné terénne vozidlá idú dole bez problémov. Hore je to však oveľa horšie. Vytrhaná zem so šúplatami trávy od zaberajúcich kolies s veľmi hrubým dezénom (asi desať metrov pod vrcholom sedla) svedčí o tom (ako sme si to všimli pri našom prechode v roku 2012), že šofér terénnej štvorkolky (asi majiteľ kremnickej pivárne) mal pri výjazde problémik... Pri odvoze dreva z novej zjazdovky v rokoch 2014 až 2015 túto cestu lesné stroje úplne rozbahnili.

Klesanie zo sedla sa ďalej stále zmiernuje a Stredoveká cesta plynulo vychádza na rovinku zákruty novšej, už spomínanej hornej „vrstevnicovej cesty“. Bývalá stredoveká cesta sa tu skrýva hlboko pod hrubým návozom skál a zeminy, ktorú na budovanú zákrutu museli

doviezť a vysypať (alebo až v 20. storočí prihrnúť bagrom?) z nasledujúceho úseku do boku rázsošky sa zarezávajúcej „vrstevnicovej cesty“, čím čiastočne prekryli pôvodné, naďalej plynulo klesajúce údolíčko so Stredovekou cestou.

Odvalenými obrovskými balvanmi, množstvom skotúľaných skál a zeminou z „vrstevnicovej cesty“ čiastočne zavalenú Stredovekú cestu sme (so spoluobjaviteľom Danielom Haasom Kianičkom) mali problém

vôbec rozoznať – vidieť, kde je pôvodná cesta nám dalo vskutku zabrať...

Z teraz použíwanej „vrstevnicovej cesty“ sme sa krátkym nasypaným svahom prudko spustili na už dlho nepoužívanú Stredovekú cestu v údolíčku. Bývalá cesta je vzácna tým, že pre skotúľané skaly (ktoré sa skotúľali pri budovaní „vrstevnicovej cesty“) už po nej žiadne, ani najmodernejšie terénne vozidlo nemôže dnes prejsť. Pešo sme prešli nižšie k ľavotočivej zákrute.

Prechod po vyššie stále menej zasypanej ceste, po takmer nezmenenom úseku pôvodnej stredovekej cesty bol pre nás najzaujímavejším zážitkom zo všetkých doterajších prechodov starých ciest. Už tu prezradíme, že podobne zaujímavé miesto nás na Stredovekej ceste čakalo ešte jedno. Pre „nedotknutosť“ a „zakonzervovanosť“ je však vyššie opísaná časť cesty cennejšia.

Po prechode po „vrstevnicovej ceste“ sa v ostrej zákrute zhora pripája spomínaná severnejšia, suchšia alternatíva horného úseku Stredovekej cesty.

Dlhšia, asi hlavne za mokra používaná severnejšia trasa hornej polovice Stredovekej cesty (objavil Peter Mišík a Ivan Čillík)

V ostrej zákrute sme „vrstevnicovú cestu“ opustili a za zvodidlami pokračovali po Stredovekej ceste po vrchu zarastenej rázsochy. Keďže táto rázsocha končí ostrým klesaním, Stredoveká cesta z nej už skôr schádzala vykopaným zárezom na pravej strane. Novšia „vrstevnicová cesta“ spôsobila, že stará Stredoveká cesta na rázsoche prestala byť používaná, a preto tu Stredoveká cesta na niektorých miestach zarástla nepreniknuteľnou „džungľou“. Preto sme sa z rázsochy do údolíčka strmo spustili kúsok za ňou, len náhodne mimo cesty „nadiivočko“. Po zidení sme sa obzreli a uvideli kuriozitu – dobre viditeľnú, v záreze do kopca stúpajúcu Stredovekú cestu, ktorá je asi v polovici stúpania nepreniknuteľne za-

**Koniec prvého ostrejšieho stúpania
na zabudnutom spodnom úseku Stredovekej cesty**

**Zarastený úvoz Stredovekej cesty vľavo od Veľkej lúky
(objavil Peter Mišík)**

**1Začiatok prvého ostrejšieho stúpania na nepoužívanej,
kríkmi zarostenej Stredovekej ceste (objavil Peter Mišík)**

rastená stromčekmi...

Po údolíčku pri potoku občas jazdili lesné vozidlá... Nevedomky „poškodzovali“ už len mierne klesajúcu Stredovekú cestu v hlboko vyjazdenom úvoze, ktorým sa prechádza k spodnému okraju veľkej lúky. Východ z úvozu je stále viac zarastený. V hlbokom úzkom úvoze, „v tmavej húštine“ sme sa skutočne cítili ako v „temnom“ stredoveku. Je to druhé, vyššie spomínané najzaujímavejšie miesto Stredovekej cesty. Bolo by to pekné

**Miesto spojenia Zlatej cesty (vpravo) a Stredovekej cesty
pod Veľkou lúkou**

**Rozšírené miesto umožňujúce stretávanie vozov na náhradnej
severnejšej trase hornej polovice Stredovekej cesty
pod severným Stredovekým sedlom**

miesto aj pre filmovanie, je to kúsok Stredovekej cesty, aká už snáď nemá na inom mieste ani „obdobu“. Pod veľkou lúkou sme sa spojili s kratšou, ale strmšou Zlatou cestou, ktorou sme pod železnicou prešli k južnejšiemu viaduktu a cez Rematu a Ráztočno sme mali možnosť pokračovať do Prievidze.

Pre význam, ktorý tejto časti Stredovekej cesty prikladáme, upozorníme ešte raz na pár „detailov“ na úseku od križovatky so Zlatou cestou pod veľkou lúkou, ale v protismere.

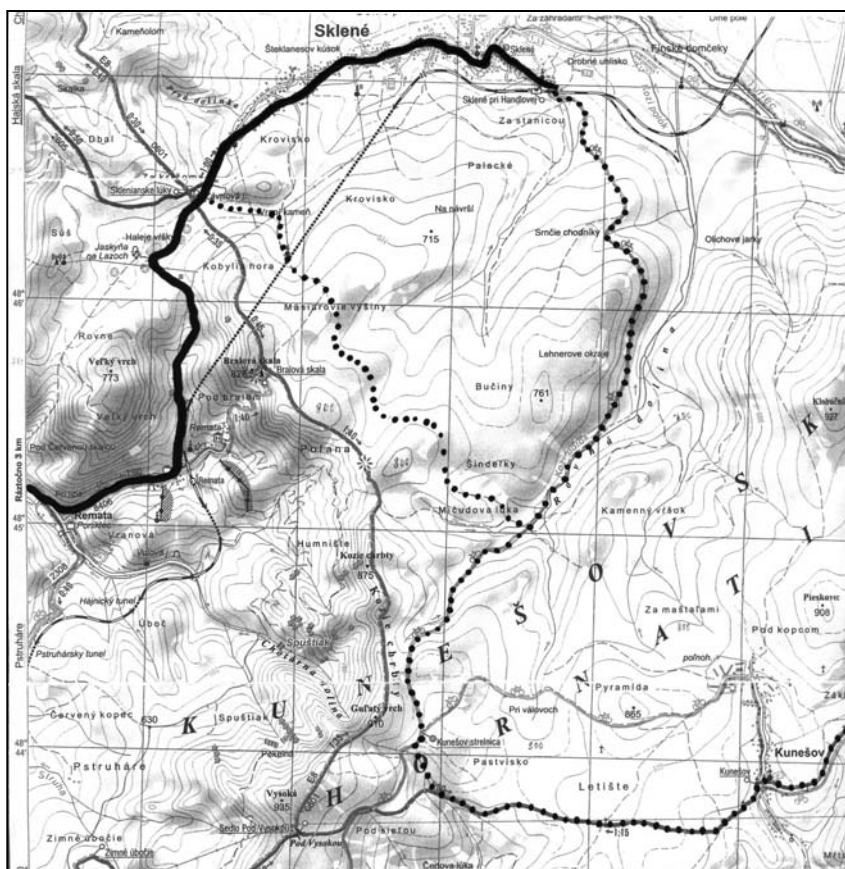
Po prejení popod železnicu neodbočíme na križovatke ani hore doprava na veľkú lúku, ani hore doľava na spojku k železničnej stanici, či na „vrstevnicovú cestu“.

Pred potokom odbočíme doľava smerom do nepriehľadného zarasteneho miesta, „do tmavej húštiny“, na cestu v hlbokom úvoze. Po prejení úvozu by sa vpravo dal obísť koniec rászochy, na ktorú je potrebné dostať sa hore. Keďže však na konci rászochy je odbočka vpravo „slepá“, treba po Stredovekej ceste pokračovať ešte kúsok rovno, až kým sa po záreze cesty do rászochy nezačne vystupovať vpravo. „Nepreniknuteľne stromčekmi zarastený“ úsek Stredovekej cesty v polovici stúpania núti hľadať miesto výstupu na strmú rászochu. Po tom, ako sa obíde zarastený úsek, je možné po ceste prísť až k zákrute so spomenutým rozdvojením na staršiu južnejšiu a novšiu severnejšiu alternatívu cesty.

3. Sklenárska cesta Cez Sklenárske sedlo do Rematy

Ako z popisu Stredovekej cesty vyplynulo, za daždivého počasia s blatom, alebo pri zimnom šmýkaní sa by nebola zjazdná ani Banická, ani najkratšia, no najstrmšia Zlatá cesta, ale ani staršia, o príjazdové úseky dlhšia Stredoveká cesta s trochu zjazdnejšou severnejšou krátkou alternatívou cesty. Aby furmani v prípade ich nezjazdnosti nemuseli na trase Kremnica – Prievidza obchádzať veľké oblúky cez Vyšehradské sedlo a Nitrianske Pravno na severe alebo cez terajší Žiar nad Hronom a cez stúpania pred Handlovou na juhu, mohli využiť ešte ďalšie možnosti na prejazd majúce strednú dĺžku. Jednou z nich je Sklenárska cesta, ktorá je oproti doteraz popísaným cestám zjazdnejšia a vyššími autami (a možno aj furmanskými povozmi) aj v súčasnosti využívaná.

Pred asi dvadsiatimi rokmi sme ju našim osobným autom (po príjazde od obce Turček) tiež prešli. Trikrát

Sklenárska cesta, vybodkované úseky predstavujú možné pripojenia smerom od Kremnice

sme o skaly „chytali“ nízky spodok auta, takže odvtedy by nás tam na jazdenie v aute nikto nenahovoril. Pri prechodoch sme tam však odvtedy videli asi desať áut. Keď kamenistá Sklenárska cesta nie je „vyjarčená“ vodou, je pre autá s vyšším podvozkom dobrou skratkou cez Sklené do Rematy a Handlovej alebo do Ráztočna, Prievidze, či naopak. Stopy oleja za vyčnievajúcimi skalami z prerazenej olejovej nádrže svedčili ešte v roku 2015 o tom, že pre autá s nižšími podvozkami je cesta nevhodná.

Vráťme sa však od áut do 14. storočia. Furman s konským povozom smerujúci z Kremnice do Prievidze (alebo obrátene), ktorý sa napr. za dažďa neodvážil ani

Zdvojené najstrmšie stúpanie na Sklenárskej ceste z Rematy na Sklenianske lúky

Fotograf Ivan Čillík (vpravo) s autorom Petrom Mišíkom na Sklenianskyh lúkach

nianske lazy. Až pri jeho terajšom skúmaní sme zistili, že zo sedla okrem Sklenárskej cesty viedla do Hornej Nítry cez lúky i ďalšia, ešte dlhšia „Praveká cesta“, ktorú tiež popíšeme.

Oproti Pravekej zdanlivo kratšia Sklenárska cesta, vychádzajúca z veľkého sedla terajších Sklenianskych lúk, má hneď na začiatku strmšie klesanie (obrátené stúpanie) s krátkym rozdvojením cesty s možnosťou výberu, ktorou sa vybrať. Obidve možnosti sú menej strmé a viac dláždené kameňmi ako výjazd do Stredovekého sedla, a preto

na prejazd po kratšej alternatíve Stredovekej cesty, neodbočil na Mičudovej lúke z „magistrály“ doľava, ale ešte ďalších šesť kilometrov navyše pokračoval po pomerne rovnej „magistrále“ vedúcej cez Rovnú dolinu až do blízkosti kostola v obci Sklené. Tam z „magistrály“, ktorá pokračovala na Diviaky do Turca, odbočil doľava a vystúpil ešte asi štyri kilometre do Sklenárskeho sedla, cez ktoré do Hornej Nítry a ďalej prechádzali miestni sklenári a iní obyvatelia Turca, ale aj Kremničania...

Tak ako možno existovala skratka cez Šindelky pod Bralovou skalou, je pripustiteľné, že kedysi existovala aj skratka z „magistrály“. Po odbočení pred obcou doľava sa po lúkach nad Skleným dalo ísť v zhruba rovnakej nadmorskej výške až na Sklenianske lúky. Táto s obcou súbežná cesta mohla byť využitá a jej časť zničená pri „nedávnej“ výstavbe železnice a Masarykovho tunela nad obcou Sklené.

Ak okolo roku 1328, keď bola osada Cremnychbana povýšená na mesto, Kremnica skutočne ešte nemala cestné spojenie s Turcom cez Turček, bolo pre Kremničanov najkratšie, najjednoduchšie, najrýchlejšie a najlacnejšie napojiť sa cez Kunešov na blízku staršiu, teda už existujúcu dobrú „magistrálu“ medzi Pohroním a Turcom (resp. aj Pónitím).

Pred pomenovaním Sklenianske, či Sklenárske lúky sa sedlo nad obcou Sklené volalo Ráztočnianske lúky, či Ráztoč-

Pohľad z Pravekej cesty na Sklenársku cestu na Sklenianskyh lúkach (vľavo je stúpanie k Bralovej skale)

Posledné stúpanie Sklenárskej cesty z Rematy na Sklenianske lúky

sú a boli zvládnuteľné aj za dažďa. Pri ich porovnávaní sme prišli k záveru, že za snehu a námrazy sa aj táto Sklenárska cesta stávala a stáva neprejazdnou.

Opísané predchádzajúce cesty neboli vysypané kameňom, resp. kameň je len na ich najrovnejších, najspodnejších častiach, ale tie o prejazdnosti celých ciest prakticky vôbec nerozhodovali. Niekdajšia prírodou vytvorená „cesta“ cez rematské údolie a výstupová cesta na terajšie Sklenianske lúky potrebovala zo všetkých popisovaných ciest (okrem „magistrály“) zrejme najmenej zemných úprav, takže práve tam boli vhodné prírodné podmienky na vytvorenie najstarších chodníkov a ciest medzi Ponitím, Turcom i Pohroním.

Spodná časť stúpania na Sklenárskej ceste nad Rematou

Pomerne rovnomerne a plynulo zošíkmené, ale i tak náročné klesanie Sklenárskej cesty z Turca končí rovnou asfaltovou cestou v obci Remata pri spomínanom severnejšom železničnom viadukte pod hotelom Remata.

Po rovnej, či na zvlnenej ploche na dlhom úseku mierne klesajúceho dna rematského údolia sa po vznikajúcej Sklenárskej ceste zrejme mohlo už v dávnych časoch prechádzať aj bez veľkých zemných úprav. Zatiaľ čo ťažké ručné vykopávanie kilometrov ciest do bokov svahov vysoko nad dnom údolia na susednej súbežnej Pravekej ceste je v praveku ťažko predstaviteľné. Preto Sklenársku cestu považujeme hypoteticky za staršiu. Tým samozrejme nechceme spochybniť fakty o pravekých obydliach na Hájskej skale a chodníkoch až do Turca. Pripomínáme však, že aj v rematskom údolí sa našli praveké archeologické nálezy.

U popisovanej Sklenárskej cesty sme pôvodne uvažovali o hypotetických názvoch „Praveká“, „Staroveká“, „Keltská“, „Starorímska“, či „Veľkomoravská cesta“, aj keď sme jej vek nepoznali. Aj keď ju už teraz považujeme za staršiu, než je vek Pravekej cesty, prijali sme u oboch zaužívané názvy. Sklenárska cesta z rematského údolia vychádza medzi Handlovou a Ráztočnom. Odtiaľ je to už len „kúsok“ do cieľovej Prievidze.

4. Praveká cesta

Cez sedlo Sklenianske lúky do Ráztočna

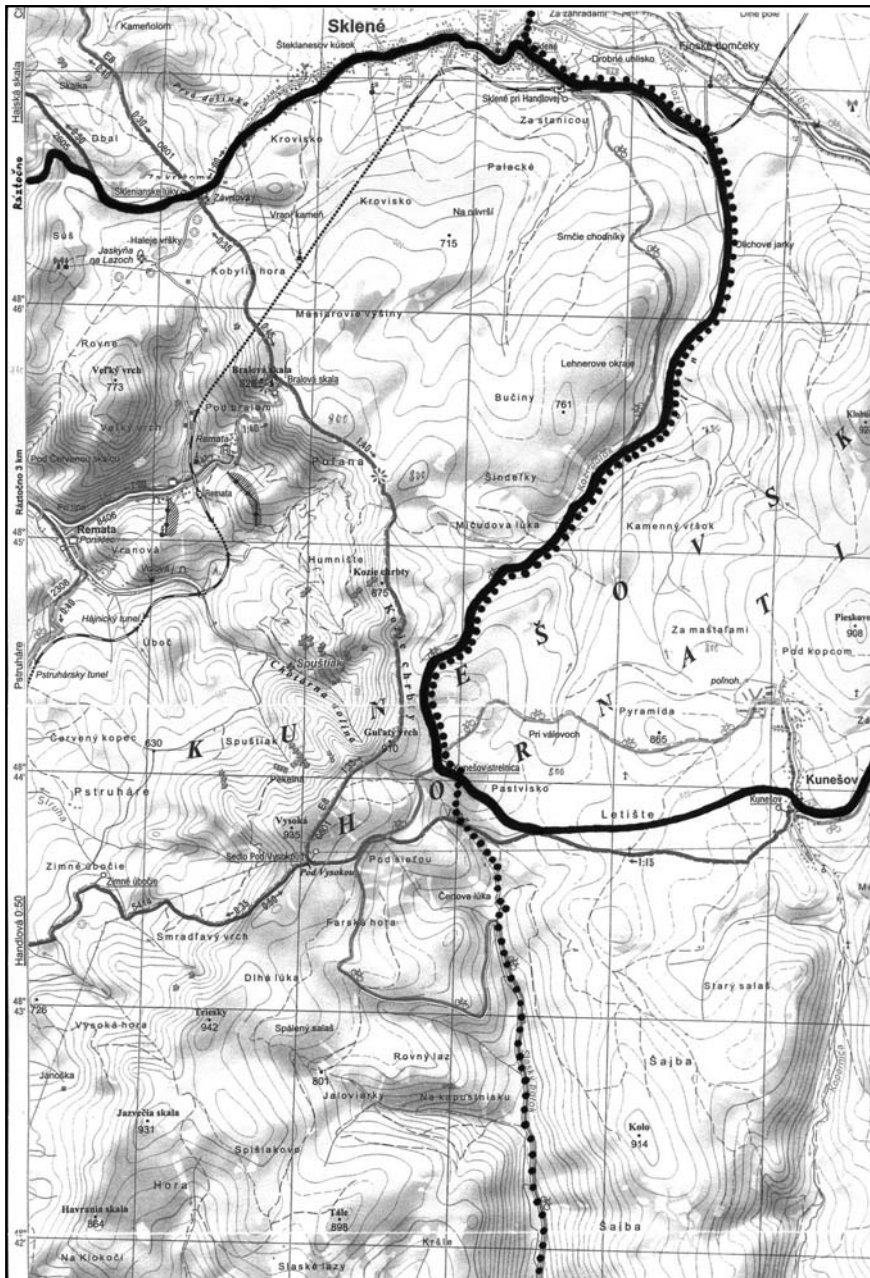
V starom turistickom sprievodcovi Kremnické pohorie – Vtáčnik – Žiar z roku 1966 sme až v čase, keď už sme popisovali osobne preskúmané staré cesty, na 190. strane našli heslo Ráztočno, ktoré autorka Pruknerová s kolektívom spolupracovníkov napísali za pomoci časopisu Slovenská archeológia a ďalších citovaných prameňov. Z tohto pre nás prekvapujúceho, vyššie už trochu nepriamo spomínaného obsahu hesla vyberáme:

„Na viacerých miestach sa našli štiepané kamenné nástroje: V Dlhovinách, 1 km na SV od stredu obce, ako aj v doline Remata skoro v súvislej dĺžke 2 km, na okolí kóty 700 v polohe Zábava pri vrchole priesmyku v Žiarskom pohorí, ktorým viedla PRAVEKÁ CESTA z Ponitria do Turca, 3 km

na SV od obce. V polovici tohto úseku, na pravom brehu údolia, tesne pri ceste je Hájska skala s jaskyňou obývanou pravdepodobne v mladšej dobe kamennej...“, „...“

Záver stúpania Sklenárskej cesty z obce Sklené, v pozadí je vidieť Turiec

Praveká cesta, vybodkovaná trasa predstavuje hypotetickú "magistrálu" medzi Pohroním a Turcom

aj črepy z doby rímskej...“, „...nález dvoch medených čakánov...“. „Z viacerých jaskýň na okolí Ráztočna najznámejšia je „Volovár““, ktorá leží na pravom brehu doliny Remata...“.

Spomínanú Pravekú cestu s možno najstaršou časťou cesty medzi Kremnicou a Prievidzou sme sa rozhodli preskúmať tiež a do našej práce prípadne doplniť, aj keď sa nám v počiatkoch našich skúmaní (pri porovnávaní so Sklenárskou cestou) javila ako príliš severne situovaná, ako „neprijateľne“ najväčšia nadchádzka. Napriek zdanlivo najväčšej dĺžke medzi Kremnicou a Prievidzou nebola však pre furmanov vôbec „neprijateľná“! Naopak...

Ako už z vyššie uvedených textov vy-

plynulo, Sklenárske sedlo a v mape uvedené sedlo Sklenianske lúky sú totožné. Namiesto týchto názvov by sme mohli použiť aj spomínaný historický názov sedla Ráztočnianske lúky, ktoré v minulosti patrili obyvateľom Ráztočna. Ich majiteľmi sa zrejme stali už v dobe pred skúmaným 14. storočím, pred vznikom (k lúkam bližšej) obce Sklené. Historický názov pripomíname preto, lebo nepriamo hovorí aj o tom, že obyvatelia Ráztočna mali pri využívaní lúk k dispozícii cestu. Ak by sme sa mýlili a Sklenárska cesta by ešte neexistovala, aj tak by už mali k dispozícii pre nich ešte bližšiu tzv. Pravekú cestu pod obývanou Hájskou skalou.

Na Pravekú cestu sa v prípade potreby z Kremnice chodilo a chodí cez Kunešov (neskôr už cez Turček), po „magistrále“ popri Kozích chrbtoch, popri či cez obec Sklené a cez Sklenianske lúky. Tak sme sa na ňu dostali aj my...

Pred „výletom“ do Ráztočna sme auto odstavili na vrchu obce Sklené. Je to miesto, kde vľavo končia Kremnické vrchy a vpravo smerom na sever začína pohorie Žiar. Po krátkom výstupe sme pri križi odbočili vpravo na trávou zarastajúcu cestu. Po ďalších pár metroch sme neodbočili vpravo do kopca, ale pokračovali sme k blízkeму turistickému rozdeľovníku, na ktorom je aj vyššie spomínaná červená značka.

Po okraji Sklenianskych lúk sme ešte mierne vystupovali po (riedko

Križovatka Pravekej (vpravo) a Sklenárskej cesty nad obcou Sklené

značenej) modrej značke – zatiaľ smerom nad Hájsku skalou (značka k nej vedie zvrchu). Keďže Praveká cesta viedla pod Hájskou skalou, pred skončením veľkých Sklenianskych lúk sme modrú značku opustili a šikmo

Posledné, najstrmšie stúpanie Pravekej cesty vedúcej z údolia s Hájskou skalou smerom na Sklenianske lúky

sme sa spustili na lúky do ich najbližšieho „pravého rohu“ (s vysoko vyčnievajúcim smrekom). Praveká

Najostrejšia zákruta Pravekej cesty na vrchu údolia smerom od Hájskej skaly (od Ráztočna)

cesta sa z „pravého rohu“ klesaním (na trase najstrmším) spúšťa a zarezáva do dlhej doliny, ktorá „v diaľke“

prechádza pod Hájskou skalou. Spomenuté „najstrmšie klesanie“ je mierne, s kvalitne upraveným kamenným povrchom, takže je prejazdnejšie než vrch stúpania na Sklenárskej ceste. Konský povoz by ho na Pravekej ceste zrejme zvládol aj v zime, pokiaľ by nebola poľadovica či množstvo snehu... A to sa o kratšej Sklenárskej ceste povedať nedá. Keďže sa horná časť Pravekej cesty málo využíva, stále viac zarastá trávou.

Pravekú cestu sme asi tri kilometre dlhým, pekne rovnomerným klesaním prešli celú po kvalitnej kamennistej ceste (podobnej „magistrále“ od odpaliska smerom ku Sklenému) údolím popod Hájsku skalou až do obce Ráztočno. Pod Hájskou skalou boli na cestu zvalené stromy a tesne nad obcou bola cesta novo „rozbitá“ motorovými vozidlami, čím sa (možno aj zámerne) zabezpečuje zverine v údolí väčší kľud.

Pre predstavu o pôvodnej kvalite cesty uvádzame, že sme počuli, že po tejto ceste vraj za druhej svetovej vojny medzi Ponitrim a Turcom jazdili aj dlhé vojenské kolóny.

Priamemu strmšiemu zostupu do obce sa dá vyhnúť po miernejších bočných cestách, napríklad smerom do Prievidze s nadchádzkou až do obce Jalovec. Do Skleného k autu sme sa vrátili pešo cez dlhú dolinu Rematy.

Predsa sa nám tak podarilo objaviť aj túto najstaršiu cestu medzi Kremnicou a Prievidzou. Objavili sme ďalší „fúrik“. Ved' cesta bola ako „praveká“ už dávno objavená.

Záver: Furmanské cesty z Kremnice do Prievidze

Hľadali sme spolu furmanskú cestu z Kremnice do Prievidze zo 14. storočia, o ktorej sa píše v spomínaných „kunešovských“ listinách (1342). Napriek pretrvávajúcim neistotám týkajúcich sa datovania ciest sa dá predpokladať, že cesty z Kunešova popri Kozích chrbtoch mali už po povýšení Kremnice na mesto (1328) celú „stupnicu“ možných variantov zjazdnosti. Z tých si furmani na základe vlastných skúseností alebo informácií od starších, skúsenejších vybrali kratšiu, ale ťažšiu zjazdnu, alebo dlhšiu, ale ľahšiu zjazdnu cestu, a to aj na základe počasia a ročného obdobia.

1) Keby sme do stupnice obťažnosti prejazdnosti týchto ciest zahrnuli aj najmladšiu (nedokončenú či zosuvom poškodenú) Zlatú cestu (17./18. storočie?), dali by sme ju na prvé miesto, pretože so svojimi dvomi najprudšími klesaniami (obrátené stúpaniami) bola ťažko a len riskantne využiteľná aj za suchého počasia. Odvážnejší ju možno využívali len na cestu smerom dole do Rematy. Ak by však bol jej vrchný úsek spojený s „vrstevnicovými“ cestami, bola by Zlatá cesta podobne zjazdna ako Praveká cesta.

Pohľad na Hájsku skalú smerom od hlavnej cesty vedúcej z Handlovej do Prievidze

2) Stredoveká cesta bola za sucha využitelná dobre, ale výstupy v daždi so šmýkajúcimi sa kopytami koní len pár metrov od vrcholu určite robili problémy. Pri dobre vyriešenom brzdení sa tam odvážlivci spúšťali asi aj za dažďa, pokiaľ lejak nezmenil na potoky cesty cez využívané údolíčka. Severnejšia suchšia alternatíva v hornej polovici tejto cesty, vedúca cez rázsochu, jej prejazdnosť trochu zlepšila.

3) Sklenársku cestu mohli furmani využívať aj za dažďa, ale lejakmi v tomto širokom prírodnom „lieviku“ opakovane vymieľané jarky alebo námraza a sneh v zime robili aj v minulosti pre furmanov túto cestu neprejazdňou.

4) Praveká cesta je v súčasnosti poškodená nad Ráztočnom a zapadaná stromami, ale v minulosti pre svoje kvality slúžila, aj napriek tomu, že má z ciest asi najväčšiu dĺžku, takmer celoročne – nielen pri lejakoch, ale zrejme aj pri miernejších zimných cestných problémoch.

Cesty sú zoradené „náhodou“ od 1. najjužnejšej po 4. najsevernejšiu, od 1. najmladšej po 4. azda najstaršiu, od 1. najkratšej po 4. asi najdlhšiu, od 1. najstrmšej po 4. najmenej strmú, od 1. slúžiacej pri dobrom počasí po 4. využiteľnú v najhoršom počasí alebo od 1. „najletnejšej“ po 4. „najzimnejšiu“, a ešte raz to isté inými slovami, ktoré však boli pri voľbe furmanskej cesty najdôležitejšie – od 1. najhoršie zjazdnej Zlatej cesty po 4. najlepšie zjazdňú Pravekú cestu.

Nejazdňosť Pravekej cesty mohla spôsobiť silná námraza a množstvo snehu. Tie však iste znemožňovali furmanské jazdy aj po najdlhších obchádzkach cez Vyšehradské sedlo a na stúpaniach za súčasným Žiarom nad Hronom. Ale tak je tomu často aj v súčasnosti pri moderných motorových mechanizmoch, dokonca aj tých slúžiacich na odhrňanie ciest.

K celoročne najlepšie zjazdnej, ale zrejme najdlhšej 4. Pravekej ceste uvádzame ako záverečnú „pointu“ nadmorské výšky jednotlivých miest na jej trase (po 20 metroch zaokrúhlene):

Kremnica – námestie pred Mestskou bránou 540 m, Kremnické Bane – cesta nad obcou 780 m, Kunešov – križovatka 780 m, Kunešov – lúky 800 m, Kunešovská strelnica 840 m, Kozie chrby – cesta pod východným svahom 800 m, Mičudova lúka – križovatka (a prípadne aj Šindelky) 780 m, Rovná dolina 700 m, vyvýšenina pred obcou Sklené 660 m, sedlo za obcou Sklené 660 m, priesmyk pred údolím s Hájskou skalou 720 m, cesta pod Hájskou skalou 600 m, Ráztočno 360 m, Jalovec 360 m a Prievidza 280 m n. m.

V Kremnici, Kunešove, Sklenom, Remate a Ráztočne... 2012 – 2015

Nevyužitá šanca... Niekoľko poznámok k rekonštrukcii bývalého Centra voľného času Daniel Haas Kianička

Nedávno bola v Kremnici zrekonštruovaná budova bývalého Centra voľného času na Angyalovej ulici 413/19. Našla nové využitie – vybudovaných v nej bolo 11 mestských bytov pre začínajúce rodiny. To je chválhodná vec. Spôsob samotnej rekonštrukcie však nebol zvolený najšťastnejšie.

Budova je totiž renesančnou stavbou zo 16. storočia. Po roku 1560, po veľkom požiari mesta, počas ktorého zhoreli aj mestské kúpele, dostal mešťan Juraj (Georg) Weinzirl, pochádzajúci z bavorského Osterhofenu, od

mestskej rady povolenie, aby vo Zvolenskej doline vybudoval nové kúpele. Nimi bola práve budova bývalého Centra voľného času. V dokumente z roku 1576 sa totiž uvádza, že vodovod zo Zvolenskej doliny zásobuje vodou domy v tomto poradí – domy vo Zvolenskej doline, pivovar, kúpele a domy na námestí. Medzi pivovarom (v jeho susedstve) a hradbami nestojí žiadna významnejšia budova okrem objektu Centra voľného času. Vybudovaná teda bola ako kúpeľná budova, pričom svojmu účelu slúžila stáročia.

Budova mestských kúpeľov vo Zvolenskej doline v Kremnici na vedute z obdobia okolo roku 1730

Dejiny týchto kúpeľov ilustrujú aj dva dôležité obrazové dokumenty. Prvým je maľovaná veduta mesta z obdobia okolo roko-

hotel. Za prvej Československej republiky v nej sídlil Daňový (tzv. Berný) úrad, v druhej polovici 20. storočia rôzne školské zariadenia.

Objekt bol v nedávnej minulosti už rekonštruovaný, išlo o adaptáciu na školské priestory. Vo vnútri budovy sa z hodnotnejších architektonických článkov zachovalo iba ústredné murované schodisko (z čias existencie hotela) a historická valená klenba na chodbe na prízemí. Iné historické prvky (s výnimkou odľahčovacích nadokenných oblúkov, ktoré sa ukázali po obití omietky pri poslednej oprave) sa vo vnútri budovy nedochovali. Ich adaptácia na bytové priestory (rôzne veľké s rôznymi priečkami) s moderným vybavením pri zachovaní schodiska a klenby bola teda uskutočnená v súlade s ochranou historických stavieb. Neplatí to, žiaľ, pre fasádu budovy.

Ako bolo uvedené, budova je zobrazená na vedute Kremnice z obdobia okolo roku 1730. Budovabola v tom čase prízemná a mala sedlovú strechu (spoza nej vystupuje objekt pivovaru). Vchádzalo sa do nej z bočnej fasády smerujúcej do ulice. Nie je vylúčené, že zo zadnej strany bol ešte jeden vstup („hospodársky“ vjazd), pretože pri poslednej rekonštrukcii bol vzadu na prízemí odhalený veľký odľahčovací oblúk, ktorý kedysi zrejme vymedzoval vjazd. Podľa veduty mala budova pomerne veľký počet okien a dva komíny.

Na fotografii z prelomu 19. a 20. storočia (ktorá je rovnako ako veduta uložená v kremnickom múzeu), má budova

Budova hotela (neskôr CVČ), prelom 19. a 20. storočia

ku 1730 a druhým fotografia z prelomu 19. a 20. storočia. Vďaka nej vieme, že budova slúžila v tom čase ako

už iný vzhľad. Je poschodová a k západnej fasáde má pristavanú malebnú zdobenú verandu. Po jej stranách

Centrum voľného času (CVČ), 2013

Budova bývalého CVČ po rekonštrukcii, 2015

sú na prízemí dve okná so šambránami zdobenými na nárožniach štvorcovými výstupkami, na poschodí sú tri takéto okná, navyše sú na nich okenice. Nad nimi je tabuľa s nápisom v maďarčine SZÁLLÓ, teda hotel, a nad tabuľou sú dva oválne otvory ústiace do povalovej časti. Podlažia od seba delí kordónová rímsa, na oboch nárožniach je zvislý ozdobný kvádrovaný pás, pod strechou zúbkovaný ornament. Bočnú, južnú fasádu vymedzuje pod strechou profilovaná rímsa, medzi poschodiami kordónová rímsa a dole profilovaný sokel. Plocha fasády je delená na vodorovné omietkové pásy. Šesť okien na poschodí má šambrány zdobené na nárožniach štvoruholníkovými výstupkami, nad piatimi oknami a vstupom na prízemí sú trojuholníkové frontony. Hore na sedlovej streche vidno dva komíny. Z boku lemovali dom menšie tvarované stromčeky, vpredu bola predzáhradka s bohatou vegetáciou. Keď to zosumarizujeme, išlo o komplexnú architektúru, ktorej umelecké stvárnenie vyšlo z dielne niektorého z dobových (pravdepodobne kremnických) architektov.

Vráťme sa však k poslednej rekonštrukcii tohto objektu, konkrétne jej fasádnych častí. Súčasné riešenie úplne potrelo nielen historicitu, ale aj výrazovú malebnosť vzhľadu budovy. Zateplením sa zakryli (resp. odstránili) posledné zvyšky ríms a zvislých rizalitov, ktoré ponechala predchádzajúca prestavba. Na fasádach nie je jediný prvok odkazujúci na 450-ročnú históriu stav-

by. Budova pôsobí stroho a napriek žltej farbe chladno, ba sterilne. Zo súčasnej „architektúry“ sa akosi vytratila všetka malebnosť, pôvab a útulnosť. Skrátka, vzhľadom na historicitu domu sa k jeho rekonštrukcii mohlo pristúpiť citlivejšie. Mohlo sa, aspoň rámcovo, vychádzať zo zachovaného starého fotografického materiálu. Budova sa tak mohla stať ozdobou Angyalovej ulice. Vo svojich domoch si vešiame obrázky s malebnými zákutiami Benátok či Florencie, no zabúdame pritom na to, že aj my sme mali (a niekde, našťastie, ešte máme), podobné zákutia...

Napriek nevyužitej šanci pri rekonštrukcii budovy bývalého Centra voľného času, pozornému oku, vzhľadom na hmotu (veľkosť) objektu, predsa len neunikne, že má bohatú históriu. Dnes ju môžeme už len cítiť, dúfajme však, že v budúcnosti pohľadí aj naše vizuálne zmysly.

Literatúra a pramene:

- PITTNER, Andreas. Kremnickí novomešťania (neocives) zo zahraničia. In NOVÁK, Ján (ed.). Kremnica : zborník prednášok z medzinárodného sympózia. Martin : Gradus, 1992, s. 128.
- Ministerstvo vnútra, Štátny archív Banská Bystrica – pobočka Kremnica, fond Magistrát mesta Kremnica, Tomus III, Fons 41, Fasciculus 1, Nro. 13.

Kremnický letopis 1/2015

annales cremnicienses

časopis o dejinách Kremnice a okolia

ročník 14, číslo 1 (jún 2015)

celkovo 27. číslo časopisu, prvých 9 čísel vyšlo pod názvom Kremnický rumaj

vychádza 2-krát do roka, cena 1,50 euro

na vydávanie časopisu sa vzťahujú ustanovenia autorského práva

vydavateľ: občianske združenie SOS Kremnica – nezisková organizácia venujúca sa histórii a pamiatkam mesta Kremnice a jeho okolia, IČO: 37823671

adresa redakcie: Štefánikovo námestie 11/21, 967 01 Kremnica, SR

kontakt: 0915 824 518, danielkianicka@yahoo.com, daniel.kianicka@nbs.sk

redaktor, zostavovateľ, redakčné a grafické spracovanie: Daniel Haas Kianička

odborná spolupráca: Magdaléna Kamhalová

fotografie: Ivan Čillík, Silver Jurtinus, Daniel Haas Kianička

tlač: P+M Turany

náklad: 150 ks

registračné číslo časopisu: EV 4158/10, ISSN 1336-8133

Ako dobrovoľná nezisková organizácia uvítame akékoľvek **finančné príspevky** na vydávanie časopisu, prispieť môžete priamo v sídle redakcie alebo v malebnom kremnickom medzibráni, kde sa nachádza pobočka VÚB - IBAN číslo nášho účtu je SK390200000001481324851/0200.